

1832

**LAPSEN JA ISÄN SUHDE AVIOERON JÄLKEEN LAPSEN NÄKÖKULMAS-
TA**

Tiina Piironen

Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma

Syksy 1999

Kasvatustieteen laitos

Jyväskylän yliopisto

Piironen, Tiina. Lapsen ja isän suhde avioeron jälkeen lapsen näkökulmasta. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 1999. 58 sivua. Julkaisematon.

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa oli tarkoituksena selvittää miten lapsi itse kokee isän roolin kasvattajana ja vanhempana muuttuneen isän asuessa muualla kuin lapsi. Tavoitteena oli myös selvittää minkälaista lapsen ja isän yhdessäolo on ja mitkä ovat lapsen toiveet. Tutkimuksessa haastateltiin kahdeksaa 7-12-vuotiasta lasta, joista kolme oli poikia ja viisi tyttöä. Haastateltavista kolme oli Joensuusta ja loput viisi Jyväskylästä. Kaikki lapset asuivat pääsääntöisesti äitinsä luona ja tapasivat isäänsä säännöllisesti, vähintään kerran kuukaudessa. Vanhempien avioerosta oli kulunut kahdesta viiteen vuotta. Tutkittavien isillä ei ollut uusia lapsia. Aineisto kerättiin teemahaastatteluin maaliskuun 1999 aikana. Analyysi perustui aineiston teemoitteluun.

Lapsen ja isän yhdessäoleminen oli paljolti harrastuksiin ja toiminnalliseen tekemiseen perustuvaa. Varsinkin erilaiset yhteiset harrastukset olivat isää ja lasta yhdistävä tekijä. Tärkeintä monelle lapselle oli kuitenkin isän näkeminen, ei niinkään se mitä yhdessä tehtiin. Isän näkemistä odotettiin ja isää ikävöitiin, mutta lähteminen ei aina tuntunut lapsista mukavalta. Paikasta toiseen kulkeminen ja tavaroiden edestakaisin kuljettaminen koettiin hankalaksi. Isää nähtiin nyt harvemmin, mutta monen lapsen mielestä isä vietti nyt enemmän aikaa pelkästään heidän kanssaan. Avioero voikin olla isille ja lapsille uusi mahdollisuus viettää enemmän aikaa keskenään ja tutustua toisiinsa uudella tavalla. Lapset kuitenkin turvautuivat enemmän äitiin jokapäiväisissä asioissa, eikä isän kanssa juurikaan keskusteltu omista asioista. Äiti myös päätti enemmän lapsia koskevista asioista (kuten kouluasioista). Lapset arvelivat vanhempien aikaisemmin päättäneen enemmän yhdessä. Isältä siis välttämättä hieman katoaa kosketus lasten jokapäiväiseen elämään, kun yhdessäoleminen keskittyy lähes pelkästään viikonloppuihin. Lapsilla ei juurikaan ollut minkäänlaisia toiveita. He olivat tyytyneet siihen mitä heillä on, eivätkä halunneet muuttaa mitään. Jos toiveita oli, niitä ei voitu kertoa. Jotkut lapset toivoivat, että isä ja äiti muuttaisivat takaisin yhteen. He halusivat viettää aikaa kummankin vanhemman kanssa ja heistä olisi käytännöllisempää, jos he kaikki asuisivat yhdessä.

Asiasanat: lapsuus, isyys, avioero, lapsitutkimus

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	3
2 LAPSEN ASEMA AVIOEROSSA	5
3 LAPSEN JA ISÄN SUHTEEN MUUTTUMINEN AVIOEROSSA	8
3.1 Isä lapsen silmin	8
3.2 Isyys avioeron jälkeen	10
3.3 Äiti lapsen ja isän välissä	12
3.4 Avioeron jälkeinen lapsuus	14
3.4.1 Sopeutuminen tilanteeseen	14
3.4.2 Lapsen perhe avioeron jälkeen	16
3.4.3 Iän asettamat rajat ja mahdollisuudet	17
3.4.4 Yhteispelin sujuminen	19
3.5 Yhteenvetoa tutkimuksista	21
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
4.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja ongelmat	23
4.2 Tutkimusaineiston hankinta ja kohdejoukko	24
4.3 Lapsinäkökulma tutkimusmenetelmään	24
4.3 Haastattelujen sujuminen	29
4.4 Aineiston analyysi	31
5 TUTKIMUSTULOKSET	33
5.1 Tapaamisjärjestelyt ja yhdessäolo	33
5.2 Suhteen muuttuminen	38
5.3 Säännöt	46
5.4 Toiveet	48

6 POHDINTA	51
LÄHTEET	59
LIITE 1	63

1 JOHDANTO

Nykyään lähes joka toinen avioliitto päättyy eroon. Monessa avioliitossa on lapsia, joten avioerot koskettavat myös yhä useampaa lasta. Vanhempien erotessa lapset jäävät usein asumaan äidin luokse isän muuttaessa muualle. Tässä tutkielmassa tarkoituksena on antaa puheenvuoro lapsille, ja selvittää lasten omia käsityksiä ja ajatuksia suhteestaan viikonloppuisään vanhempien avioeron jälkeen. Monet käsityksemme lapsista ovat muotoutuneet aikuisen näkökulmasta jaetun tiedon turvin. Lasten elämän tutkiminen ei kuitenkaan voi olla pelkästään aikuisen mielipiteiden ja lapsikäsitusten tutkimusta. Tarkoituksena on selvittää miten lapset itse kokevat isän roolin kasvattajana ja vanhempana muuttuneen avioeron jälkeen, kun he asuvat äidin luona ja tapaavat isäänsä vain viikonloppuisin. Tutkielma on pieni kurkistus lapsen maailmaan ja ajatuksiin siitä, millaista lapsen ja isän yhdessäolo on.

Perinteisesti on oletettu, että perhe, jossa molemmat vanhemmat asuvat lapsen kanssa saman katon alla on lapselle parempi kuin yksinhuoltajaperhe. Tämän näkemyksen mukaan toisen vanhemman poissaolo on ongelmallista lapsen kannalta. (Amato 1993, 24.) Jotkut vanhemmat ovat saattaneet lukea kirjoja, joissa puhutaan avioeron lapsia vahingoittavista vaikutuksista, ja heille on näin saattanut syntyä vaikutelma, että heidän lapsensa eivät voi selviytyä avioerosta vahingoittumatta. Monet vanhemmat, joiden lapset näyttävät olevan avioeron jälkeen yhä onnellisia, ja osallistuvat aktiivisesti sosiaalisiin toimintoihin ovat vakuuttuneita, että jotain ongelmia kyllä ilmaantuu myöhemmin. (Neale & Smart 1999, 87.) Moni lapsi, jonka vanhemmat ovat

eronneet, olisi toivonut äidin ja isän pysyvän yhdessä, mutta mikäli avioero on väistämätön, voidaan lapsen hyvinvointiin vaikuttaa monella tavalla. Avioerossa voi syntyä viikonloppulapsi, joka synnyttää hyvät suhteet kumpaankin vanhempansa. (Mäkijärvi 1995, 18.)

Kun tarkastellaan lapsen suhdetta vanhempiinsa avioeron jälkeen, voidaan todeta, että lasten kyky selviytyä avioerosta on melko hyvä. Lapset säilyttävät yleensä vanhempien avioeron jälkeen läheiset välit vanhempaan, jonka luona asuvat ja pyrkivät säilyttämään myös edes jonkinlaiset välit muualla asuvaan vanhempansa. (Furstenberg 1985, 903.)

Avioerotutkimukset perustuvat usein aikuisen kokemuksiin erosta ja siitä, miten avioero vaikuttaa tai on vaikuttanut lapseen. Lapsilta itseltään ei ole juuri kysytty heidän omia kokemuksiaan ja mielipiteitään. Varsinkaan lapsen ja viikonloppuisän yhteistä aikaa lapsen kokemana ei ole tutkittu. Vaikka lapsia on vuosien saatossa tutkittu paljon, tiedämme kuitenkin yllättävän vähän lapsista itsestään. Sen, mitä lapsi itse kokee ja ajattelee, saamme selville vain kysymällä lapselta itseltään ja kuuntelemalla häntä. Se ei ehkä ole helppoa, mutta kuitenkin mahdollista.

Yleensä aikuiset päättävät lasten elämästä, eikä lapsilta juuri kysytä omaa mielipidettä (James & Prout 1997, 29). Vaikka esimerkiksi tapaamisoikeus on järjestettävä lapsen etu huomioon ottaen, niin lapsilta harvoin kysytään "konsultointia". Woodhead (1997, 77) väittääkin, että lasten *tarpeet* on otettu itsestäänselvyytenä, problematisoimattomana asiana. Aikuiset, vanhemmat ja asiantuntijat, arvioivat mikä on lasten parhaaksi eli mitkä ovat lasten tarpeet. Jos me haluamme tosissamme parantaa lasten elämää, meidän täytyy rakentaa sellaisia systeemejä, joissa lapsia itseään kuullaan ja kuunnellaan (Qvortrup 1997, 101).

Tässä tutkimuksessa haastateltiin kahdeksaa 7-12-vuotiasta lasta, jotka asuvat pääsääntöisesti äitinsä luona, mutta jotka kuitenkin tapaavat isäänsä säännöllisesti. Haastatteluissa lapsilla oli mahdollisuus itse kertoa omat mielipiteensä, kokemuksensa ja toiveensa. Lähtökohtana oli ottaa lapset tutkimuksen tärkeinä ja aktiivisina tiedontuottajina. Lapset ovat oman elämänsä rakentajia ja edustavat tässä itse itseään. Lasten toiveiden ja ajatusten selvittämisessä on ehkä omat ongelmansa, mutta mahdollista se ei kuitenkaan ole. Tällä tavalla saamme enemmän tietoa lasten elämää koskevista tärkeistä ja ajankohtaisista asioista.

2 LAPSEN ASEMA AVIOEROSSA

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva laki on tullut voimaan vuoden 1984 alusta. Peruslähtökohtana oli taata lapsen oikeus molempiin vanhempiinsa näiden keskinäisestä suhteesta riippumatta. Avioero ei itsessään tuo automaattista muutosta lapsen huoltotilanteeseen. Lain tavoitteena on, että vanhemmat säilyttäisivät avioeron jälkeenkin yhteisen asemansa lapsen huoltajina. Lapsen huollolla tarkoitetaan lapsen henkilökohtaisten asioiden hoitamista: kasvatusta ja jokapäiväistä hoitoa sekä näihin liittyvää päätöksentekoa. (Gottberg-Talve 1989, 58, 115.)

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Vanhempien tulee “keskinäisessä yhteisymmärryksessä” ja lapsen etua silmällä pitäen sopia tapaamisoikeusjärjestelyistä. (Lapsen asema 1986, 36.) Tapaamisoikeus käsitetään siis nimenomaan lapsen oikeudeksi tavata vanhempansa, eikä vanhemman oikeudeksi tavata lasta. Aikaisemmassa laissa tapaamisoikeus kuvattiin vielä vanhemman oikeudeksi tavat lasta. Laissa ei kuitenkaan ole annettu suuntaviivoja siitä, mikä olisi kohtuullinen tapaamisoikeuden määrä. (Gottberg-Talve 1989, 129.)

Lakitekstin mukaan lapsen omat toivomukset ja mielipide lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä, sikäli kun se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja kehitystasote huomioonottaen sekä siten, että tästä ei aiheudu haittaa lapsen ja hänen

vanhempiansa suhteelle. 12 vuotta täyttänyttä lasta koskevia päätöksiä ei voi panna täytäntöön, jos lapsi niitä vastustaa. (Lapsen asema, 1986, 38.) Tapaamisoikeuden kirjaaminen lakiin juuri lapsen oikeutena ei auta, jos vanhempi ehdoin tahdoin laiminlyö yhteydenpidon lapseen. Lapsen edun kannalta tuskin on tarkoituksenmukaista, jos laiminlyönyt vanhempi pitäisi tuoda pakkotoimin lasta tapaamaan. Sillä vanhemmalla, jonka luona lapsi asuu, on lain mukaan erityinen velvollisuus huolehtia lapsen myönteisten suhteiden säilymisestä myös toiseen vanhempaan. (Gottberg-Talve 1989, 130.)

Sisällöltään tapaamisoikeutta koskevat määräykset vaihtelevat. Valtaosassa niistä on kuitenkin määrätty lapsen oikeudesta tavata viikonloppuisin sitä vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Miltei yhtä usein päätöksessä määritellään lapsen oikeus tavata muualla asuvaa vanhempansa loma-aikoina. Tyypillinen viikonlopputapaamista koskeva määräys näyttää olevan sellainen, että lapsella on oikeus tavata vanhempansa joka toinen viikonloppu. Viikonlopputapaaminen kestää yleensä perjantai-illasta sunnuntai-iltaan. (Cantell & Jaakkola & Siren 1987, 25-26.)

Säädösten mukaan tapaamiset eivät ole sidoksissa huoltomuotoon. Yksinhuolto ei sulje muualla asuvaa vanhempaa pois lapsen elämästä, ainoastaan estää vanhempien välisen yhteisen päätöksenteon. Lapsen ja muualla asuvan vanhemman suhde muotoutuu tapaamisissa, ja niistä voidaan sopia huoltomuodosta riippumatta. (Sairisalo 1993, 34.)

Avioero vanhempien päätöksenä. Lapsille avioero on usein odottamaton ratkaisu, joka muuttaa heidän elämäänsä. Vanhemmat ovat saattaneet työstää avioeroprosessiaan kuukausia, jopa vuosia ennen kuin he ilmoittavat päätöksestään lapsilleen. (Salokangas 1990, 46.) Perhetilanteet ovat aina monimutkaisia ja monetasoisia sekä lasten että vanhempien kohdalla. Kaikkien perheenjäsenten väliset suhteet vaikuttavat kaikkiin. (Arajärvi 1986, 33.) Vanhempien päätös erota on monimutkainen, tilanteet jotka päätökseen vaikuttavat vaihtelevat. Eropäätöksen tekevät vanhemmat joutuvat miettimään myös lasten asemaa. (Arajärvi 1986, 35.) Avioerotilanteessa lasten kohdalla konkreettisinta on perheen fyysinen hajaantuminen eli erilleen asumaan lähteminen (Arajärvi 1986, 49). Vanhempien on tehtävä erotilanteessa kauaskantoiset päätökset vanhempien roolien jakamisesta ja täysin uudenlaisten vanhemmuusmallien rakentamisesta (Ayalon & Flasher 1997, 20).

Hyväksytyimmät syyt avioerolle puolisoiden mielestä ovat yleensä parisuhdesyyt (esimerkiksi puolisoiden kasvaminen erilleen). Parisuhdesyyt korostavat erityisen paljon individualistista näkemystä, jota sekä miehet että naiset korostavat. Sen sijaan naiset hyväksyvät miehiä helpommin lasten hyvinvoinnin perheen hajoamisen syyksi. (Reuna 1997 40-42.)

Vanhemmat voivat olla avioerotilanteessa niin omien ongelmiansa pauloissa, että he eivät huomaa lasten tarpeita. Lapset voivat joutua myös keskelle vanhempien keskinäistä välienselvittelyä ja poikkeavien vaatimusten ristituleen. Lapset voivat tuntea pettävänsä toista vanhempaansa ollessaan toisen puolella. (Ayalon & Flasher 1997, 39.) Avioliitossa oltaessa vanhemmat pitävät usein itsestäänselvyytenä, että lapsi rakastaa kumpaakin vanhempaansa ja haluaa jakaa elämänsä heidän kanssaan. Vanhempien erotessa tilanne monimutkaistuu. (Salokangas 1990, 45.)

Tavalla, jolla toinen vanhempi jättää perheen voi olla merkitystä lapsen ja poismuuttaneen vanhemman suhteen muodostumiselle. Jotkut vanhemmat viettävät aikaa lastensa kanssa selittääkseen heille mitä on tapahtumassa. Näissä tapauksissa on yleistä kertoa lapselle (varsinkin pienelle) tapahtumat yleisen kertomuksen muodossa. Lapselle selitetään, että isä (äiti) lähtee, koska vanhemmat eivät ole enää onnellisia keskenään, ja että se ei vaikuta mitenkään isän (äidin) suhtautumiseen lapseen. (Smart & Neale 1999, 99.) Monet vanhemmat saattavat pitää lapselta pitkäänkin salassa päätöksen avioerosta. Toiset saattavat kertoa lapselle valkoisia valheita yrittäessään suojella lasta. (Ayalon & Flasher 1997, 38.)

Lasten psykologiset tarpeet ovat nykyään yleisesti sosiaalityöntekijöiden, päätöksentekijöiden ja vanhempien huolenaiheena. Monilla on selvä käsitys siitä, mitä lapset tarvitsevat. Tämä käsitys perustuu Woodheadin (1997) mukaan havainnoijan päätökseen siitä, mitä lapsi haluaa. Se mikä lapselle on hyväksi aikuisen mielestä, on se mitä lapsi tarvitsee. (Woodhead 1997, 63-67.) Lapsen etu on siis usein asiantuntijoiden määrittelemä ja tulkitsema (Woodhead 1997, 80). Vanhemmat voivat myös olla yhtä usein yhteiskunnan "uhreja" samalla tavalla kuin lapsetkin (Qvortrup 1997, 101).

3 LAPSEN JA ISÄN SUHTEEN MUUTTUMINEN AVIO- EROSSA

Ajasta muodostuu suuri muuttaja lapsen ja muualla asuvan vanhemman suhteelle. Tunteet ja yhteinen oleminen on tiivistettävä määrätyn ajan sisälle. Käytännössä yhteisen ajan sijoittaminen lapsen ja vanhemman elämänrytmiin voi tuottaa vaikeuksia. Lapsi ei ole kokonaan erossa eikä täysin läsnä aikuiselle ja lapsellakin on oma elämänsä. Tapaamispaikan keksimisessä voi olla myös omat ongelmansa. Lapsi saattaa olla hämmentynyt tai levoton, jos vanhempi ei tiedä miten menetellä. Monet asiat, jotka ovat aikuisten mielestä pieniä, saattavat yhteissummuna muodostua lapselle suuriksi ja ristiriitaisiksi. (Arajärvi 1986, 86-87.)

3.1 Isä lapsen silmin

Kuivakangas (1998) on tutkinut kodin ilmapiiriä äidin ja lapsen näkökulmasta lasten kirjoittamien kertomusten perusteella. Hän toteaa tutkielmassaan, että isää ei juuri kertomuksissa mainittu, johtuen ehkä juuri äitikeskeisestä aiheesta. Äiti oli tarinoissa tyypillisimmillään huolissaan ja kiireinen, mutta myös lohduttava ja hellä. Isä taas oli se, joka toi karkkia tai hampurilaisia, jolloin “päivä pelastui isillä”. Vain yhdessä

tarinassa isä oli ollut huolissaan ja silloinkin yhdessä äidin kanssa. Isä oli kertomuksissa joko tulossa tai menossa, mutta isään kohdistuvia tunteita ei ilmaistu suoraan. Äitiä oli käytetty tarinoissa usein ilmaisemaan isän tunteita (“kyllä isä varmaan ilahtuu”). Isä vaikutti Kuivakankaan mukaan perheessä henkilölle, joka huomattiin, jos ilmestyi paikalle. Vastaanotto oli aina lämmin. Äidin ikävöiminen ja odottaminen tunnustettiin, mutta isään liittyi enemmän odottamattomia yllätyksiä. Isään liitettiin myös enemmän toimintaa. (Kuivakangas 1998, 67, 74.)

Lallukka (1993) toteaa tutkielmassaan, että lapsilla on mielenkiintoisia keinoja huolehtia vanhemmistaan, sisaruksistaan ja kavereistaan. Isiin kohdistuva huolenpito on luonteeltaan erilaista kuin äitiin kohdistuva huolenpito. Hän käyttää siitä termiä “seuranpito”. Isät esiintyivät lasten puheissa mm. yhteisten harrastusten yhteydessä, ei arkiaskareiden yhteydessä. Lallukan mukaan myös Bouldingin tutkimuksessa isille tarjottu huolenpito oli luonteeltaan enemmänkin “doing with” kuin “doing for”, painottuen harrastuksiin liittyvään yhdessäoloon. Yleensäkin lapsen sidosta äitiin pidetään kiinteämpänä kuin isään. Lapset viettävät ajallisestikin enemmän aikaa äidin kuin isän kanssa. (Lallukka 1993, 55.)

Sixsmithin ja Knowlesin (1996) tutkimuksessa lapset näkivät isän ja äidin roolit erilaisina. Äiti nähtiin päivittäisten arkirutiinien muokkaajana ja heidät otettiin itsestäänselvyytenä. Äitien tehtäviin kuului ruoanlaitto ja siivous ja muu perheestä huolehtiminen. Isät taas olivat niitä, jotka osallistuivat vapaa-ajan viettoon ja lasten leikkeihin. Lapset eivät kuitenkaan kokeneet voivansa lähestyä isää henkilökohtaisten ongelmiansa kanssa, vaan kääntyivät silloin äidin puoleen. (Sixsmith and Knowles 1996, 26-27.)

Lapsen ja isän vuorovaikutukseen voi vaikuttaa myös se, että isä ja lapsi eivät ole koko ajan yhdessä. Heidän elämässään on alueita, joita he eivät jaa keskenään. Esimerkiksi vanhempien tiedot lapsen päivästä päivähoitossa tai koulussa ovat puutteellisia tai voivat puuttua kokonaan. Lapsella on monta maailmaa, joista aikuinen jakaa vain osan. Näin eri yhteyksissä lapsen kanssa olevat aikuiset näkevät ehkä eri puolen lapsesta. Aikuisen lapsesta saama kuva ei ehkä ole kokonainen lapsen toimiessa eri tilanteissa eri tavalla. Jotta lapsi moninen maailmoineen ei jäisi aikuiselle arvoitukseksi, on aikuisen kuunneltava lasta. Aikuisella ei aina ole aikaa tai muut asiat voivat viedä aikuisen huomion myös hänen ollessaan yhdessä lapsen kanssa. (Lämsä 1993, 79.)

Aika, jonka vanhemmat viettävät lastensa kanssa ei ole aina kovinkaan yksiselitteistä. Vaikka vanhempi viettää aikaa lapsen kanssa, hänellä ei silti välttämättä ole aikaa lapselle tai aika ei ole organisoitu lapsen haluamalla tavalla. (O'Brien 1995, 513.)

3.2 Isyys avioeron jälkeen

Jotkut miehet ottavat isyyden vakavasti, vaikka eivät asu lastensa kanssa yhdessä (Seltzer, 1991 96). Suomalaisessa tutkimuksessa, jossa selvitettiin miehen selviytymistä avioerotilanteesta havaittiin, että miehelle on vaikeampaa joutua luopumaan lapsistaan kuin parisuhteestaan. Isän elämästä katoaa kosketus lasten arkeen. Mahdollisuus vaikuttaa lasten kehitykseen tuntuu isästä vähäiseltä, jos lapset asuvat äidin luona ja lapset saattavat alkaa tuntua vierailta. (de Brujin & Homm & Talasterä 1994, 62.) Stephensin (1996) mukaan muualla asuvan isän (nonresident father) yhteydenpitoa lapsiinsa avioeron jälkeen ennustavat paremmin isään liittyvät ominaispiirteet (esimerkiksi siviilisäätö tai välimatka) kuin äidin tai lasten ominaisuudet. Lasten iällä ei ollut Stephensin mukaan vaikutusta tapaamiskertojen määrään niille isille, jotka tapasivat lapsiaan harvemmin. Sen sijaan silloin, kun tapaaminen on säännöllistä, pienten lasten isät tapaavat todennäköisemmin pieniä lapsiaan useammin kuin vanhempia lapsiaan. (Stephens 1996, 487-488.)

Isän ja lapsen suhde, joka rakentuu yhteydenpidolle vaatii jatkuvia ponnisteluja muualla asuvalta isältä, vaikka yhteydenpito olisikin säännöllistä. Ajan kuluessa suhteet joko paranevat tai sitten ne huononevat, riippuen siitä kuinka paljon muualla asuva isä panostaa yhteydenpitoon ja läheisen suhteen muodostumiseen. Läheisen suhteen muodostaminen voi olla vaikeaa erityisesti niille isille, jotka eivät ole olleet kovin läheisiä lapsilleen ennen avioeroa. Mahdotonta se ei kuitenkaan ole. (Smart & Neale 1999, 98.)

Yhteydenpito muualla asuvan vanhemman kanssa on tavallisesti enemmän sosiaalista kuin instrumentaalista. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi ja isä viettävät aikaansa enemmän kodin ulkopuolella. Isät käyvät lasten kanssa ulkona syömässä, vievät retkille tai leikkivät ja pelaavat heidän kanssaan, mutta harvemmin auttavat

läksyjen teossa tai toteuttavat jotain yhteistä projektia. Vanhemman kasvatustehtäviksi luetaan tässä lähinnä rajojen asettaminen, neuvominen ja koulutehtävissä avustaminen. Muualla asuvat isät, jotka ylipäättään sosiaalistavat lapsiaan, tekevät sen tavallisesti etäisyydestä ja löyhästi. Muualla asuvat vanhemmat käyttäytyvät siis enemmänkin niin kuin kaverit eikä vanhemmat. (Furstenberg & Nord 1985, 902.) Jotkut isät voivat pelätä menettävänsä lastensa rakkauden ja käyttäytyä kuin ”joka päivä olisi joulu” tavatessaan lapsiaan (Hetherington 1981, 49). Lapset voivat myös testata eri tavoin vanhempiensa rakkautta heihin (Robinson 1991, 166).

Paasch ja Teachman (1991) ovat todenneet, että isät, jotka viettävät avioliiton aikana enemmän aikaa poikiensa kanssa, viettävät myös avioeron jälkeen enemmän aikaansa poikien kanssa. He voivat olla epävarmoja siitä miten tyttöjen kanssa tulisi toimia. Toisin sanoen, koska jotkut toiminnat ovat sukupuolispesifejä, isille voi olla helpompaa olla vuorovaikutuksessa poikiensa kanssa, ja he myös osallistuvat poikien kanssa enemmän toimintoihin, jotka vaativat suoraa osallistumista (esimerkiksi kotitehtävien avustaminen, koulun tilaisuuksiin osallistuminen tai lomalle lähteminen). (Paasch & Teachman 1991, 452.)

Kingin (1994) mukaan on olemassa useita tapoja, joilla isät pystyvät vaikuttamaan lapsiinsa. Isät voivat vaikuttaa lapseen paitsi materiaalien resurssien jakamisen kautta, myös neuvomalla ja ohjaamalla sekä tarjoamalla emotionaalista tukea. Jos ei-läsnäolevat isät pysyvät mukana lasten kasvatuksessa, vanhemmat saattavat paremmin pystyä pitämään kuria ja valvomaan lapsiaan. Äidit voivat olla helpottuneita taakan jakamisesta. (King 1994, 79.)

Myös Seltzerin (1991) mukaan isillä on eron jälkeen vain vähän vaikutusta kasvatuskysymyksiin. Mutta isät voivat vaikuttaa lastensa elämään tärkeällä tavalla muuten kuin päättämällä esim. mitä koulua lasten pitäisi käydä tai heidän osallistumisestaan uskonnolliseen toimintaan. Isät, jotka viettävät paljon aikaa lastensa kanssa opettavat heille arvoja, jotka voivat olla tärkeämpiä kuin päätökset koulutuksesta, uskonnosta tai terveyden hoidosta. Esimerkiksi isät voivat rohkaista lapsiaan työskentelemään kovemmin koulussa ja tämä voi olla tärkeämpää lapsen kannalta kuin se pitäisikö lapsen osallistua jonkun tietyn opettajan tunnille vai ei. (Seltzer 1991, 86.)

Ne isät, joilla ei ole uutta puolisoa saavat kokemuksia lasten kasvatuksesta ilman naispuolisen kasvattajan läsnäoloa. Isät voivat saada näin sellaisia kokemuksia

lasten kasvatuksesta, jotka tavallisesti kuuluvat äidille. Kokemus voi lisätä isien kykyä rakentaa itsenäistä suhdetta lapsiinsa. Isät ottavat ehkä ensi kertaa kokonaan vastuun lapsistaan, vaikka se tapahtuisikin vain viikonloppuisin. (Seltzer & Brandreth 1994, 73; Smart & Neale 1999, 104.)

Nealen ja Smartin (1999) tutkimuksessa monien vanhempien huolenaiheena oli se, miten paljon avioero vahingoittaa lapsia. Yksi isä oli haastattelussa sanonut, että “minua huolestuttaa eniten se, että lapsissa ei näy merkkiäkään avioeron vaikutuksista. Minä melkein odotan, että jotain ilmaantuu.” Koska vanhemmat kokivat, että avioero vahingoittaisi lapsia, he tunsivat syyllisyyttä erotessaan, mutta he eivät aina tieneet kuinka tuoda tämä huoli esille jokapäiväisessä kasvatustoiminnassaan. Jotkut vanhemmat ratkaisivat asian varmistamalla, että lapsella on mahdollisuus tavata myös pois muuttanutta vanhempaansa. Toiset taas pitivät tärkeimpänä asiana tilanteen stabiloimista ja pyrkivät pitämään mahdollisimman monet asiat ennallaan ja välttämään konflikteja. (Neale & Smart 1999, 87-88.)

3.3 Äiti lapsen ja isän välissä

Kun isä ja lapset asuvat erillään, äidit kontrolloivat enemmän lastensa tekemisiä ja ajankäyttöä. Äidit kontrolloivat nuorempien lasten aikatauluja ja asettavat ohjesääntöjä ajasta, jonka muualla asuva isä viettää lastensa kanssa. Muualla asuvalla isällä on jonkinlaista auktoriteettia lasten kasvatuksessa silloin, kun he todella viettävät aikaansa lastensa kanssa. (Seltzer & Brandreth 1994, 73.) Äidit organisoivat lastensa jokapäiväistä elämää enemmän silloin, kun lapset ovat nuorempia. Vanhemmat lapset ovat itse aktiivisempia oman elämänsä päivittäisten rutiinien ja sosiaalisten suhteiden luomisessa. (Alanen 1992, 120.)

Kysymykseen kuinka läheiset isän ja lapsen välit ovat voidaan saada erilaisia vastauksia riippuen siitä, keneltä kysytään. Voi olla mahdollista, että esimerkiksi lapsi ja äiti saattavat tulkita läheisyyden eri tavalla. Äiti voi tulkita isän läheisyyden lapsiinsa isän rakkaudeksi ja huolenpidoksi, tukemiseksi ja kurinpitämiseksi. Lapsi itse saattaa määritellä läheisyyden sen perusteella, ymmärtääkö ja kuunteleeko isä

häftä. (Smith & Morgan 1994, 6.) Suurin osa lapsista haluaa säilyttää hyvät suhteet kumpaankin vanhempaan. Lapsen suhtautuminen poissaolevaan isään riippuu kuitenkin jonkin verran äidin suhtautumisesta ja mielipiteistä isää kohtaan. (Hetherington 1981, 47.)

Alanen (1992) on todennut, että äitien arvioinnin mukaan lapset ovat tyytyväisiä isäsuhteeseensa, riippumatta siitä kuinka usein he tapaavat isäänsä. Itse asiassa äidit itse ovat tyytymättömämpiä lapsen ja isän väliseen suhteeseen. Tämä saattaa johtua siitä, että äidit voivat tuntea olevansa vastuussa tyydyttävän suhteen luomisesta lapsen ja isän välille. (Alanen 1992, 127.) Myös lain mukaan vanhemman, jonka luona lapsi asuu erityinen velvollisuus on huolehtia *lapsen myönteisten suhteiden säilymisestä* toiseen vanhempaan. (Gottberg-Talve 1989, 130.)

Paaschin ja Teachmanin (1991) mukaan äidit saattavat myös aliarvioida isän vastuunottamista lapsistaan. Tämä saattaa heidän mukaansa johtua siitä, että äideillä ei ole tietoa siitä, miten isä hoitaa velvollisuuksiaan, tai äidit tarkoituksellisesti aliarvostavat isien osallistumista lasten hoitoon ja kasvatukseen avioeron jälkeen. (Paasch & Teachman 1991, 453.)

Siirtymiset (“change-over”) toisen vanhemman (äidin) luota toisen (isän) luokse voivat olla lapselle hankalia tilanteita, varsinkin jos vanhemmilla on ongelmia keskinäisessä suhteessaan. Äiti voi esimerkiksi kieltää isää hakemasta lasta kotoa ja näin “vahdinvaihto” täytyy sopia jonnekin muualle tapahtuvaksi. Helpointa lapsille on tällaisessa ristiriitaisessa tilanteessa, jos isä esimerkiksi hakee heidät suoraan koulusta luokseen. (Neale & Smart 1999, 94.)

Neale ja Smart (1999) totesivat tutkimuksessaan, että äidit kokivat avioliiton aikana ottavansa kokonaan vastuun lapsistaan isien vain auttaessa. Äidit näkivät itsensä vastuullisina ja kokeneempina lastenkasvatuksessa. Avioliiton aikana hyvänä äitinä oleminen merkitsi vastuunottamista, ja se oli osittain myös itsestänselvyyttä. Avioerossa äidit kuitenkin huomasivat, että heidän odotettiin jakavan tämän vastuunottamisen tunteen jonkun sellaisen kanssa, joka ei aikaisemmin ollut juurikaan osallistunut lasten hoitoon ja kasvatukseen. Äitien saattaa olla vaikea hyväksyä sitä, että heidän pitää jakaa vastuu lapsistaan isän kanssa “lapsen edun vuoksi”, kun heidän mielestään “lapsen edun” huomioonottaminen oli yhdessäolon aikana lähes kokonaan äidin tehtävä. (Neale & Smart 1999, 49-50.)

Kaikissa yhteiskunnissa missä vanhempi-lapsisuhdetta on tutkittu, on todettu että, isät hoitavat lapsiaan vain pari tuntia päivässä eikä heidän panoksensa lastenhoitoon ole yhtä suuri kuin äitien. Isät ovat enemmän tekemisissä vanhempien lasten kanssa, ja mieluummin poikien kanssa. Tutkimusten mukaan sekä vanhemmat että lapset hyötyvät suuresti, kun isät ottavat aktiivisesti osaa lastensa elämään. (Engle & Leonard 1995, 51, 59.) Suomalainen perhe 1994-tilaston mukaan isät viettävät lastensa kanssa aikaa kahdesta ja puolesta tunnista kolmeen ja puoleen tuntiin työpäivisin. Aika vaihtelee vain vähän lapsen iän mukaan. Äidit taas viettävät enemmän aikaa nuorempien lasten kanssa. Lapset myös vaikuttavat lyhyemmän aikaa miesten vapaa-ajan käyttöön kuin naisten. Miehet palaavat naisia nopeammin omiin vapaa-ajan harrastustensa pariin lasten kasvaessa. (Suomalainen perhe 1994, 169.)

3.4 Avioeron jälkeinen lapsuus

3.4.1 Sopeutuminen tilanteeseen

Lasten kykyä selviytyä avioerosta voidaan sanoa melko hyväksi, kun tarkastelun kohteena on heidän suhteensa biologisiin vanhempiinsa. Ne lapset, jotka kokevat vanhempien avioeron, säilyttävät jokseenkin läheiset välit vanhempaan, jonka luona asuvat, ja pyrkivät säilyttämään edes jonkinlaisen suhteen muualla asuvaan vanhempansa. (Furstenberg 1985, 903.) Sormusen (1987) mukaan lapsi kokee säännönmukaisesti erittäin voimakasta tarvetta pitää yhteyttä poissaolevaan vanhempansa. Tarve on yleensä pysyvä ja saattaa jopa voimistua, kun perheen hajoamisesta kuluu enemmän aikaa. (Sormunen 1987, 50-51.)

Lapsen on kuitenkin vaikeampaa selvityä lojaalisuudesta vanhempiaan kohtaan, kun hän fyysisestikin liikkuu äidin luota isän luo ja päinvastoin. (Smart & Neale 1999, 89.) Näyttäisi siltä, että jos vanhempi jättää kodin äkkiä ja "kylmästi", tämä voi vahingoittaa lapsen ja pois muuttaneen vanhemman suhdetta. Isä saattaa olettaa, että jos lapsi ei halua nähdä häntä hänet on manipuloinut se vanhempi, jonka luona lapsi asuu eli äiti. (Smart & Neale 1999, 95.) Lapsi ei välttämättä osoita negatiivi-

sia tunteitaan vanhemmalle, jota hän kieltäytyy tapaamasta (Johnston 1993, 110). Näin ollen vanhempia on helppo syyttää lapsen mielen myrkyttämisestä, mutta tätä on kuitenkin vaikea todistaa. Lapsella on oma tahtonsa ja omat tunteensa, joiden perusteella hän tekee omat päätöksensä, vaikkakin hänen tunteisiinsa vaikuttaa myös molempien vanhempien tunteet. (Smart & Neale 1999, 95.)

Smart & Neale (1999) huomasivat tutkimuksessaan, että jos lapsi esimerkiksi itki lähtiessään isän luota viikonloppuvuonviettosta, se tulkittiin yleensä selväksi merkiksi siitä, että lapsi halusi olla isän kanssa eikä äidin luona. Toisin sanoen lapsen vaikeudet siirtyä toisen luota toisen luo oli yksi kiistan aihe lisää, pikemminkin kuin yllyke kehittää vaihdosta (exchange) vähemmän stressaavaa lapselle. Jotkut vanhemmat eivät pysty tulkitsemaan lastensa ahdinkoa omista tarpeistaan ja intresseistään erillisinä. (Smart & Neale 1999, 94-95.)

Näin ollen joillekin lapsen kanssa asuville (residential) vanhemmille lapsen ahdistus hänen palatessaan viikonloppuvanhemman luota saattaa merkitä syytä lopettaa yhteydenpito, kun taas joillekin muualla asuville se on selvä merkki siitä, että lapsen pitäisi muuttaa hänen luokseen pysyvästi. Sen sijaan, että vanhemmat tekisivät ongelman helpommaksi lapselle, he tekevät siitä keskinäisen kiistan välineen. Ei kuitenkaan voi sanoa, että vanhemmat toimivat aina kaikissa tapauksissa pelkästään omien etujensa mukaisesti. (Smart & Neale 1999, 94-95.)

Yhteishuoltajuus voidaan nähdä myös uudenlaisena tapana sopeutua avioeron vaikutuksiin lapsiin nähden. Avioeroa ei enää koeta totaalisenä epäonnistumisena, vaan se nähdään yhä enemmän nykyajan elämän joustavuutena ja yksilöllisyytenä. Vanhemmat neuvottelevat keskenään lapsista ja vastuun jakamisesta. Näin voidaan sanoa, että lapset tavallaan "modernisoivat" elämää osaltaan ollessaan osana vanhempien neuvotteluissa ja järjestelyissä. (du Bois-Reymond, Büchner & Krüger 1993, 91.)

Lapsen elämä muuttuu vanhempien avioeron jälkeen, vaikka koti ei konkreettisesti muuttuisikaan, ja päivähoito-, koulu- ja muut ympäröivät ihmiset säilyisivätkin melko entisinä, silti monet asiat jakautuvat. Viikkorytmi muuttuu usein, toisen vanhemman tapaamisen vuoksi, juhlapyhien viettotavat muuttuvat ja lomien viettotavat ja paikat muuttuvat. (Mäkijärvi 1995, 32.) Lapsen on useinkin sopeuduttava kahteen useimmiten täysin erilaiseen kotiin. Ihmissuhdeverkosto muuttuu ja monimutkaistuu myös siksi, että yhteys isovanhempiin ja muihin sukulaisiin saattaa katketa

kokonaan. (Sormunen 1987, 35.) Eniten muuttuu kuitenkin lapsen ja tapaavan vanhemman välinen ihmissuhde. Jokapäiväiset yhteiset ateriat, nukkumaanmenot ja aamuherätykset tai perheen yhteiset vapaa-ajan harrastukset jäävät pois. Sijaan tulee aivan uusi yhdessäolon muoto. (Arajärvi 1986, 86.)

3.4.2 Lapsen perhe avioeron jälkeen

Usein, kun lapsuutta käsitellään kasvatuksellisesti tai yhteiskunnallisesti määritelmistä korostuu lapsuuden määrittely suhdekäsitteenä, eli lapsi suhteessa aikuiseen ja lapsen määrittely aikuisen kautta (Lämsä 1993, 69). Suomalainen lapsuus voidaan nähdä ennen kaikkea perhelapsuutena. Lapsuuden perheistämisestä (familialisoinnista) kertoo se, että lasten elämää ja elinoloja käsitellään lähinnä lasten ja perheiden näkökulmasta. Lapsuus on siis organisoitu siten, että lapset ovat tosiasiallisesti riippuvaisia huoltajistaan ja vanhemmistaan. (Alanen & Bardy 1991, 33.) Lapsia ei nähdä perheestä irrallisina olevina toimijoina, vaan heidät käsitetään melko tiukasti ainoastaan perheeseen kuuluviksi yksilöiksi (Alanen 1992, 93-94).

Lapsuuden perheistämisestä seuraa se, että elämäntapahtumat ja muutokset, jotka koskevat lasten vanhempia, siirtyvät usein koskemaan myös lapsia. Yksikin muutos voi merkitä usein lapselle monta yhtäaikaista muutosta, asunnon mukana vaihtuvat usein myös koulut ja päivähoitopaikat. Muutosten määrä ei kuitenkaan kerro muutosten merkityksestä. (Alanen & Bardy 1991, 39, 41.) Sekä vanhemmat että lapset käyvät läpi muutosvaiheen, jossa roolit vaihtuvat ja uudet haasteet ilmaantuvat perheen uudelleenjärjestäytymisen muodossa. Mutta samat haasteet eivät ole samanlaisia lapsille ja aikuisille, vaan ne voidaan kokea hyvinkin eri tavalla. Lasten ja aikuisten tarpeet eivät välttämättä ole samanlaisia. (Hetherington 1981, 34.)

Jotkut asiantuntijat ovat sitä mieltä, että lapsella ei voi olla kahta kotia, vaan toisen on oltava lapsen ensisijainen koti, toisen "tapaamispaikka". Kuitenkin lapsen kokemus voi olla aivan toinen: hänen oma valintansa johtaa kahden kodin tasavertaiseen suhteeseen. (Mäkijärvi 1995, 56.) Ayalonin ja Flasherin (1997) mukaan lapset voivat hyvinkin tuntea kuuluvansa sekä äidin että isän kotiin. Tunne kuulumisesta kumpaankin kotiin vahvistuu, jos lapsen ei tarvitse kantaa matkalaukkuja mukanaan

lyhyenkään vierailun aikana, vaan hänellä on omat tavaransa kummankin vanhemman luona. (Ayalon & Flasher 1997, 35.)

Vaikka avioero lopettaa avioliiton, sen ei tarvitse välttämättä rikkoa tai hajottaa perhettä, vaan se voi olla siirtymävaihe ydinperheestä kaksoisydinperhe systeemiksi (bi-nuclear family system). (Moxnes 1991, 216). Avioero voidaan käsittää lasten elämässä siirtymänä uuteen elämänvaiheeseen avioeroa edeltävästä perheestä (ydinperheestä) jakaantuneeseen perheeseen (Hetherington 1981, 34-35).

Kaksoisydinperheestä voidaan puhua silloin, kun avioeron jälkeen lapsi tapaa isäänsä (tai äitiänsä) säännöllisesti vanhempien ja lapsen välisen sopimuksen mukaisesti. Tapaamisjärjestely voi olla esimerkiksi sellainen, että lapsi tapaa isäänsä joka toinen viikonloppu ja (vähintään) kaksi viikkoa kesälomalla. Lapsen näkökulmasta hänen perhesysteeminsä koostuu siis kahdesta perheestä, äidin ja isän. (Alanen 1992, 125-126; Moxnes 1991, 216.) Lapsen näkökulmasta katsottuna aikaisempi ydinperhe saattaa silti edelleen toimia perheenä, mutta nyt "kaksiytimisenä" hajaperheenä. Julkinen tilastointi ei kuitenkaan tunnista tällaisia perheitä. Tilastot kuvaavatkin paremmin suomalaisten aikuisten perheitä kuin suomalaisten lasten perheitä. (Alanen & Bardy 1990, 34.)

Isaac, Leon ja Klein ovat todenneet, että jos lapsi tapaa säännöllisesti muualla asuvaa (nonresident) vanhempaansa ja hänellä on käsitys, että vanhemmat tulevat toimeen keskenään, hän todennäköisesti mieltää muualla asuvan vanhemman kuuluvan hänen perheeseensä. (Robinson 1991, 159.) Jos lapsi kokee olevansa aito perheenjäsen molemmissa perheissä, jotka syntyvät vanhempien erotessa, on se paras todiste siitä, että vanhemmat ovat eronneet toisistaan ei lapsistaan (Ayalon & Flasher 1997, 34).

3.4.3 Iän asettamat rajat ja mahdollisuudet

Lapsi nähdään nykyään yhä enemmän yksilönä ja lapselta odotetaan yhä enemmän itsenäisyyttä ja itsekontrollia sekä itsesäätelyä (du Bois-Reymond ym. 1993, 91). Lapsuuden individualisoinnilla tarkoitetaan lasten lisääntyneitä mahdollisuuksia, mutta samalla myös pakotteita siirtyä erilaisille areenoille sekä selviytymistä vaatimuksista yksilöllisesti. Perheen hajaantuminen avioeron seurauksena voi jättää lapsille enem-

män resursseja ja mahdollisuuksia etsiä aktiviteetteja ja rakentaa sosiaalisia suhteita autonomisemmin, kuin kahden vanhemman perheessä. (Alanen 1992, 119.) Vanhemmat osoittavat enemmän herkkyyttä lapsen tarpeille, mutta samalla he ottavat myös saattavat pitää itsestäänselvyytenä, että lapsi pystyy selviytymään itsenäisesti selviytymään eteen tulevista tilanteista. Tämä voi olla lapselle mahdollisuus, mutta myös paine kehittää sosiaalista kompetenssia selviytyäkseen erilaisista sosiaalisista tilanteista. (du Bois-Reymond ym. 1993, 91-92.)

Huolimatta kuitenkin niistä väitteistä, että lapsuus on radikaalista individualisoitunut, niin lapset eivät kuitenkaan rakenna jokapäiväistä elämäänsä täysin riippumatta saatavilla olevista resursseista. Erityisesti juuri lasten valinnat ovat monella tavalla pakotettuja ja mahdollisuudet "valita" ovat sosiaalisesti rakennettuja. Lapsen ikä on yksi merkittävä rajoittava tekijä lapsen elämässä. (Alanen 1992, 131.)

Kurdek ja Siesky ovat havainneet tutkimuksessaan, että vanhemmat lapset reagoivat vanhempiensa avioeroon vähemmän negatiivisesti kuin nuoremmat. On myös todennäköisempää, että vanhemmat lapset omaksuvat helpommin molempien vanhempien sekä negatiiviset että positiiviset asenteet ja näkemykset avioeroon liittyvistä tekijöistä. Lasten mielestä vanhempien sopuero edistää hyvän suhteen syntymistä muualla asuvaan vanhempaan. (Robinson 1991, 159.)

Eri ikäisillä lapsilla saattaa olla erilaiset mahdollisuudet tavata muualla asuvaa vanhempansa. Koululaisilla on enemmän aktiviteetteja ja ystäviä, jotka suuntaavat heidän huomiotaan ja aikaansa pois muualla asuvasta vanhemmasta. Toisaalta nuoret ovat itsenäisempiä ja riippumattomampia holhooja vanhemmastaan. Lisääntynyt itsenäisyys voi myös tarkoittaa, että teini-ikäiset pystyvät paremmin järjestämään tapaamisia muualla asuvan vanhempansa kanssa. (Seltzer & Bianchi 1988, 665.)

Lapset tapaavat kasvokkain muualla asuvaa vanhempansa useammin kuin ovat puhelinyhteydessä tai kirjeenvaihdossa hänen kanssaan. Tämä saattaa johtua siitä, että hyvin monet lapset, varsinkin ihan pienet, eivät osaa kommunikoida puhelimessa tai kirjoittaa kirjeitä, ja näin ollen tapaamisia on helpompi järjestää. Epäsuorat kommunikointitavat eivät korvaa suoraa kontaktia. (Seltzer 1991, 85; Furstenberg & Nord 1985, 896.) Kuitenkin isät ja lapset, joilla on tiivis suhde kommunikoivat myös puhelimen ja kirjeiden välityksellä (Seltzer 1991, 85).

Johnstonin (1993) tutkimuksessa nuoremmat lapset olivat haluttomampia tapaamaan isäänsä kuin vanhemmat lapset. Nuoremmat lapset protestoivat erotessaan äidistään isän luokse mennessään itkemällä, valittamalla tai jopa fyysisesti vastustellen, kun taas he harvoin vastustelivat äidin luokse takaisin siirtymistä. He siis olivat haluttomia tapaamaan isäänsä, mutta palasivat mielellään takaisin äidin luokse. (Johnston 1993, 116.)

3.4.4 Yhteispelin sujuminen

Useimmat lapset, jotka näkevät muualla asuvaa vanhempaansa säännöllisesti, eivät valita saamaansa rakkauden tai huomion määrää. Lapset, jotka asuvat äitinsä kanssa, eivät ole yhtä tyytyväisiä suhteeseensa muualla asuvaan isään, kuin isän luona asuvat suhteeseensa poissaolevaan äitiin. Mutta kuitenkin huolimatta siitä kumpi on huoltajavanhempi, lapset näyttävät arvioivan suhteita paljon liukuvammin kuin objektiivisesti asetetut standardit sallisivat. (Furstenberg 1985, 902.) Lasten tyytyväisyys isä-suhteeseensa ei ole erityisemmin riipuvainen tapaamisjärjestelyjen muodosta (Alanen 1992, 127).

Smartin ja Nealen (1999) tutkimuksessa vanhemmat kokivat turhauttavaksi sen, kun heidän lapsensa kieltäytyivät tekemästä jotakin (syömästä pöydässä, tekemästä kotiläksyjä), käyttäen perusteluna sitä, että toinen vanhempi ei heitä siihen pakota. Melkein kaikki vanhemmat, jotka ottivat vastuun lapsistaan joutuivat tällaisten tilanteiden eteen. Jotkut vanhemmat yksinkertaisesti sanoivat lapselle, että he eivät välittäneet mitä sääntöjä toisen vanhemman luona oli, ja että lapsen oli noudatettava sääntöjä sen mukaan kenen luona he olivat. Jotkut vanhemmat, jotka toimivat enemmän yhteistyössä toistensa kanssa saattoivat sopia yhdessä noudatettavista säännöistä. (Smart & Neale 1999, 92.)

Joissakin tapauksissa voi olla niin, että yksi lapsista on täysin tyytyväinen yhteydenpitoon muualla asuvaan isään, kun taas sisarukset eivät ole. Tämä voi johtua siitä, että vastahakoisella lapsella ei ole koskaan ollut hyvää suhdetta vanhempaansa, tai siitä että tilanne ei miellytä lasta. Omituista kyllä vanhemmat odottavat lastensa rakastavan heitä ehdoitta ja haluavan tavata heitä ja viettävän aikaa heidän kanssaan, vaikka heidät sitten jätettäisiinkin television eteen istumaan kiinnittämättä heihin sen

enempää huomiota. Lasten täytyy luopua omasta tilastaan ja ajastaan omien kavereidensa kanssa ollessaan muualla asuvan vanhemman luona. (Smart & Neale 1999, 98.)

Lapsi saattaa olla epätietoinen siitä, missä määrin muualla asuva vanhempi on kasvattaja, ja ovatko vanhemmat kasvatukseensa samansuuntaisia. Lapsen odotukset ja toiveet voivat myös olla monenlaisia. Jos vanhempi ei ole avioliiton aikana paljon hoitanut lasta, mutta tapaa tätä avioeron jälkeen säännöllisesti, lapsi saattaa olla yllättynyt saamastaan huomiosta. (Arajärvi 1986, 87.)

Lapsia voi ärsyttää, jos vanhemmat yrittävät "pumpata" heiltä tietoja toisesta vanhemmasta. Vanhemmat voivat pyytää lasta paljastamaan toisen vanhemman tietoja, tai pitämään joitain asioita salassa. Tämä on suuri vastuu lapselle, joka useinkaan ei pysty pitämään lupaamaansa salaisuutta toisen kysellessä, ja näin ollen lapsi joutuu entistä hankalampaan tilanteeseen. Jotkut salaisuudet voivat olla lapselle mahdottomia pitää (esimerkiksi isän uusi naisystävä). (Smart & Neale 1999, 100- 101.)

Heti eron jälkeen lapsen ja muualla asuvan vanhemman välinen suhde voi saavuttaa tasapainotilan, eritoten jos kummallakaan vanhemmalla ei ole uutta kumppania. Mutta heti kun uusi kumppani astuu kuvioihin, voi tasapainotila järkkäytyä. Lapsi saattaa kieltäytyä jakamasta vanhempaansa uuden ihmisen kanssa, häntä voidaan jopa syyttää avioliiton rikkomisesta. (Smart & Neale 1999, 101.)

Avioeron jälkeen lapsille saattaa tarjoutua ainutlaatuinen tilaisuus oppia tuntemaan vanhempansa, varsinkin muualla asuvan isän, uudella tavalla. Kun isät ottavat vastuun lapsistaan eri tavalla kuin ennen, he siirtyvät uudenlaiseen asemaan suhteessa lapsiinsa. Näin heidän lastensa lapsuuskin muuttuu ja tulee rikkaammaksi tässä suhteessa. Tietenkään kaikki isät eivät muutu vastuullisimmiksi tai vietä huomattavasti enemmän aikaa lastensa kanssa, vaan jotkut jatkavat "perinteiseen tyyliin". (Smart & Neale 1999, 104-105.) Saattaa olla niin, että hyvänä isänä oleminen avioeron jälkeen vaatii erilaista vastuunottamista kuin ydinperheessä. (Smart & Neale 1999, 46.)

3.5 Yhteenvetoa tutkimuksista

Tämän tutkimuksen keskeiset tutkimusongelmat ovat muotoutuneet osittain aikaisempien tutkimusten perusteella. Lapsen ja isän välistä suhdetta avioeron jälkeen on lähestytty isän ja lapsen sekä hieman myös äidin näkökulmasta. Suurin osa aikaisemmin tehdyistä tutkimuksista on tehty vanhempien näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa keskeistä on kuitenkin lapsen näkökulma isän kasvattajarooliin ja lapsen ja isän yhteisen ajan muuttumiseen.

Aikaisempien tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että lapsen ja muualla asuvan isän yhteydenpito avioeron jälkeen on enemmän vapaa-ajan toimintoihin ja kodin ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan keskittyvää (ks. Furstenberg & Nord 1985, 902). Yhtenä tutkimusongelmana onkin selvittää, onko lapsen ja isän yhdessäolo avioeron jälkeen pelkäämistä sosiaalista toimintaa. Lapsen ja isän suhde muuttuu ja muotoutuu yhdessäolon aikana.

Isän roolia kasvattajana ja vanhempana on aikaisemmissa tutkimuksissa tarkasteltu jonkin verran lapsen näkökulmasta tehtyjen tutkimusten avulla. Keskeistä näissä tutkimuksissa tämän tutkimuksen kannalta on se, miten lapsi kokee isän ja vanhemman roolin. Isän roolia kasvattajana on lähestytty myös äidin näkökulmasta, pyrkimyksenä tehdä eroa äidin ja isän roolin välille. Ydinperheessä äidillä on yleensä tutkimusten mukaan päävastuu lasten kasvatuksesta ja se useimmiten säilyy myös avioeron jälkeen (ks. esim. Seltzer 1991, 86). Lapsen perheolosuhteet muuttuvat vanhempien avioeron myötä ja samalla myös suhde isään. Isä-lapsisuhteen ylläpito vaatii jatkuvia ponnisteluja avioeron jälkeen, eikä se ole aina ihan ongelmaton. Hyvän suhteen säilyminen isän ja lapsen välillä on kuitenkin mahdollista.

Lapsen toiveita koskeva tutkimusongelma on noussut osittain juuri lapsitutkimuksen puutteesta. Aikuiset päättävät lapsen asioista, eikä lapselle juuri itselleen jää mahdollisuutta tuoda toiveitaan esille. Avioero on vanhempien asia, jossa lapset saattavat jäädä usein häviäjän asemaan.

Teemahaastattelun teemat ovat myös muotoutuneet aikaisempien tutkimusten valossa. Isän roolia kasvattajana ja vanhempana lähestytään suhteen muuttumista, lapsen elämää koskevien sääntöjen muuttumisen ja perhettä koskevien teemojen

kautta. Yhdessäoloa ja käytännön järjestelyjä koskevien teemojen sisällä keskitytään siihen, minkälaista lapsen ja isän yhteinen oleminen on viikonloppuisin. Toiveiden selvittäminen nousee lapsinäkökulmaa huomioonottavien tutkimusten puutteesta.

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja ongelmat

Tässä tutkielmassa kiinnostuksen kohteena on lapsen kokemukset ja ajatukset siitä, miten isän kanssa oleminen on muuttunut vanhempien erotessa. Keskeisellä sijalla ovat lapsen kokemukset isän roolista kasvattajana nyt, kun isä ei enää asu vakituisesti lapsen kanssa. Tutkimuksessa tarkastellaan myös isän ja lapsen yhteisen ajan jakautumista ja lapsen toiveiden huomioonottamista. Aikaisemmat tutkimukset ovat keskittyneet lähinnä vanhempien näkökulmaan, tässä sen sijaan vanhempien näkökulmaa tarkastellaan ainoastaan siinä määrin kuin se tulee lasten arvioimana esille.

Tutkimusongelmat ovat seuraavanlaisia:

1. Mitä lapsi ja isä tekevät yhteisellä ajallaan?

Ajankäyttö ja ajan jakaminen sekä käytännön järjestelyt.

2. Onko isän rooli kasvattajana ja vanhempana muuttunut lapsen mielestä?

Isän kanssa olemisen muuttuminen. Lapsen elämää koskevien sääntöjen muuttuminen.

3. Mitkä ovat lapsen toiveet? Otetaanko lapsen toiveet huomioon?

Lapset ovat siis tässä tutkimuksessa oman elämänsä asiantuntijoita, eli parempi kourallinen kokemusta kuin tynnyrillinen tietoa. Taustalla on uuden sosiologisen lapsitutkimuksen ajatus lapsista tärkeinä ja aktiivisina tiedon tuottajina ja informantteina. Lapset

täytyisi nähdä oman elämänsä ja muiden heidän ympärillään olevien ihmisten elämän rakentajina. Lapset eivät ole vain sosiaalisten rakenteiden ja prosessien passiivisia subjekteja. (James & Prout 1997, 8.) Kuten Kuivakangas (1998) toteaa tutkielmassaan: “ Sen sijaan, että lapsilla olisi mahdollisuus piirtää oma pupu, annetaankin eteen valmiiksi kopioitu pupu. Oi kuinka hienosti väritetty!” (Kuivakangas 1998, 23.)

4.2 Tutkimusaineiston hankinta ja kohdejoukko

Haastateltavien joukko koostui kahdeksasta 7- 12-vuotiaasta lapsesta, joiden vanhemmat ovat eronneet 2-5 vuotta sitten ja he ovat jääneet avioeron jälkeen asumaan äidin luokse. Tutkittavista kolme oli poikia ja viisi tyttöä. Yhdessä perheessä äidillä oli yksinhuoltajuus ja muissa perheissä vanhemmilla oli yhteishuoltajuus. Kriteerinä lisäksi haastateltaville oli, että isillä ei ole uusia lapsia.

Haastattelut suoritettiin Jyväskylässä ja Joensuussa maaliskuussa 1999. Haastateltavista kolme oli Joensuusta ja loput Jyväskylästä. Haastateltavien saaminen tuntui aluksi melko vaikealta, sillä alustavia tiedusteluja tehdessäni sain kuulla joidenkin vanhempien suhtautuneen kielteisesti haastattelupyyntöihin. Kielteytymisen syyt eivät tulleet esille. Kielteinen suhtautuminen tämän tyyppiseen tutkimukseen ja se etteivät vanhemmat (isät nimenomaan) antaneet lupaa haastatella lapsiaan ihmetyttivät aluksi. Myös lasten ikä ja avioerosta kulunut aika rajoittivat myös jonkin verran tutkittavien saamista. Jatkoin kuitenkin sinnikkäästi tiedusteluja tuttavien avustuksella, ja tätä kautta sitten lopulta sain haastateltavat. Joidenkin haastateltavien äidit myös auttoivat uusien tutkittavien haalimisessa.

4.3 Lapsinäkökulma tutkimusmenetelmään

Menetelmää valitessani mietin erilaisia mahdollisia toteuttamismuotoja. Alusta alkaen tutkimus oli tarkoituskin suorittaa haastatteluna, mutta jouduin miettimään erilaisia vaihtoehtoja aiheen arkuuden vuoksi. Jos vanhemmat eivät olisi olleet suostuvaisia

lasten yksilöhaastatteluihin, mahdollista olisi voinut olla myös lapsen haastattelemine yhdessä äidin tai isän kanssa. Tässä tapauksessa myös äidille (tai isälle) olisi pitänyt tehdä myös joitakin omia kysymyksiä. Yhtenä vaihtoehtona oli myös lasten ryhmähaastattelu, eli useamman tutkittavan yhtäaikainen haastattelu. Kuitenkin toisten henkilöiden läsnäolo haastatteluissa olisi oletettavasti vaikuttanut lasten kertomuksiin, joten paras vaihtoehto oli mielestäni yksilöhaastattelut.

Ainestonkeruumenetelmänä käytin teemahaastattelua, jonka joustava luonne sopii lasten haastatteluun, koska se antaa mahdollisuuden lapselle kertoa melko vapaasti teemoihin liittyvistä asioista, ja tutkijalle mahdollisuuden tehdä tarkentavia kysymyksiä vastausten perusteella. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu-muoto, jossa aihepiirit on etukäteen määrätty, mutta tarkasti muotoillut kysymykset puuttuvat. Haastattelijan tehtävä on varmistaa, että kaikki teema-alueet tulevat läpikäydyiksi haastattelun aikana, mutta teemojen järjestys ja laajuus voivat vaihdella eri haastatteluissa. Tutkijan etukäteen laatima teema-alueuuttelo toimii eräänlaisena tuki-tai muistilistana haastattelussa. (Eskola & Suoranta 1998, 87.) Tässä tutkimuksessa teema-alueita oli seitsemän (taustatiedot, käytännön järjestelyt, yhdessäolo, suhteen muuttuminen, säännöt, toiveet, perhe). Teema-alueiden sisällä olevat kysymykset olivat melko väljiä ja suurpiirteisiä, ja ne tarkentuivat haastattelun kuluessa. (Liite 1).

Teemahaastattelu on avointa haastattelua tiukkarajaisempi, ja strukturoitua haastattelua joustavampi (Eskola & Suoranta 1998, 89). Tutkijan on kuitenkin pidettävä huolta siitä, että haastattelussa pysytään teema-alueiden sisällä. Haastattelu voi olla tutkimuksen kannalta epäinformatiivinen, jos haastatteliija ei pidä varaansa. (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 86.)

Arkielämässä aikuiset asettavat itsensä rutiininomaisesti lasten käyttäytymisen “ymmärtäjiksi” ja “tulkitsijoiksi”. Sosiologit, jotka ovat tutkineet lapsia, ovat yleisesti omaksuneet aikuisten common-sense selitykset lasten käyttäytymisestä. Lasten omat selitykset ja kertomukset ovat puuttuneet sosiologisesta kirjallisuudesta. Lapsia on pidetty epäpätevinä kertomaan omasta elämästään, ja yksi syy tähän on lasten erilainen tapa puhua. Kun aikuinen ei ymmärrä lasten puhetta, puheessa on jotain vikaa. Sitä, että lapset ymmärtävät toinen toistaan, ei ole otettu päinvastaisena todisteena. (Waksler 1986, 73-78.)

Lapset tietävät enemmän kuin tietävät tietävänsä. He tietävät varmasti enemmän siitä, mitä he tietävät kuin tutkija. Haastattelun tarkoitus on saada lapset puhumaan siitä mitä he tietävät. Tyypillinen “istutaan alas” (sit-down) haastattelutilanne on vaikea toteuttaa lasten kanssa, ja mitä nuoremmista lapsista on kyse sitä hankalampaa se on. He eivät välttämättä pidä istumista ja aikuisen kysymyksiin vastaamista kovinkaan mukavana ajanvietteenä. Lapsilla ei myöskään välttämättä ole kovinkaan paljon kokemusta aikuisten kanssa keskustelemisesta. Heidän kokemuksensa voivat olla hyvinkin ritualistisia, perustuen luokkahuoneen kysymys-vastaus rutiineihin. He ovat oppineet, että kun aikuiset kysyvät heiltä kysymyksiä he joko tietävät vastauksen tai sitten lapset ovat joutuneet vaikeuksiin (“mitä sinä olet mennyt tekemään?”). Harvoilla lapsilla on kokemuksia aikuista, jotka haluavat oppia heiltä jotain heidän elämästään. (Graue 1998, 112-113.)

Lasten haastattelemiseen pätevät monet samat asiat kuin aikuistenkin. Joitakin erityispiirteitä aikuinen-lapsitutkimussuhteeseen kuitenkin liittyy. Empiirissä lapsitutkimuksessa keskeisellä sijalla ovat tutkimusmethodiset kysymykset. Laadulliset menetelmät välittävät “lasten äänen” tutkijoille ja paljastavat lasten arkielämän moninaisuutta ja kompleksisuutta survey-tyyppisiä tutkimusmenetelmiä laajemmin. (Miettinen & Väänänen 1998, 74.)

Tutkimussuhteen rakentaminen lapseen on monessa mielessä ongelmallista. Sitä voi verrata esimerkiksi etnologin tekemään tutkimukseen vieraan kulttuurin parissa. Aikuinen on tavallaan vieras lasten maailmassa. Lapsi-aikuis-suhde on aina epätasapainoinen, sillä siihen liittyy tutkijan ja aikuisen auktoriteettiasema tutkittavaan eli lapseen nähden. Tutkijan on siis tunnistettava, että ikä ja auktoriteettiasema ovat aikuista ja lasta erottelevia tekijöitä, eikä niitä voi hävittää kokonaan. (Fine & Sandström 1988, 13, 14, 26.) Ei riitä, että tutkija kohtelee lapsia niin kuin hyvä tutkija kohtelee aikuisia. Lapset eivät ole aikuisia, vaan lapsia. Lapsia täytyy kohdella lapsina, mutta kuitenkin eri tavalla kuin aikuiset normaalisti kohtelevat lapsia. (Graue 1998, 57.)

Ritala-Koskinen (1996) toteaa, että haastattelu on tutkijan ja lapsen yhteistuotos, jossa molemmat rakentavat yhdessä merkityksiä. Tämä ei kuitenkaan hänen mukaansa vähennä aineiston luotettavuutta eikä vastoin oletuksia lasten ollessa haastateltavina merkitse sitä, että heidän vastauksensa ohjautuisivat haastattelijan

kysymysten mukaan. Hänen kokemuksensa mukaan myös esimerkiksi vähäpuheiset lapset torjuvat haastattelijan esittämät “väärät” vastaukset. (Ritala-Koskinen 1996, 138.)

Lapset voivat myös määritellä haastattelun luokkahuoneen vuorovaikutus-tilanteen mallin mukaan. Lapsille voi syntyä haastattelun kuluessa tunne, että kysymyksiin on olemassa “oikeat” ja “väärät” vastaukset. Haastattelijalla näyttää lapsen mielestä tietävän oikeat vastaukset ja hänenkin pitäisi löytää parhaat vastaukset. Jos lapsi vielä haluaa miellyttää haastattelijaa tai haluaa lopettaa haastattelun nopeasti, paras strategia on antaa kysymyksiin “oikeat” tai sosiaalisesti hyväksytyt vastaukset. (Siegert 1986, 364-366.)

Holmes (1998) on havainnut, että informaali ja strukturoimaton haastattelu toimii parhaiten lasten kanssa. Hänen mukaansa hyvä tapa haastatella lapsia on tehdä se silloin, kun lapset leikkivät tai piirtävät jotain. Silloin lapset eivät koe haastattelua stressaavana, kun se tapahtuu muun toiminnan ohessa, ikään kuin huomaamatta. (Holmes 1998, 23-24.) Grauen (1998) mukaan myös sellaisista lapsista, jotka yleensä rakastavat istua ja puhua kenelle tahansa, joka jaksaa kuunnella, tulee usein haastattelun aikana hyvinkin muodollisia ja pidättyväisiä, vaikka tutkija yrittäisikin tehdä tilanteesta mahdollisimman rennon ja epämuodollisen. (Graue 1998, 116.)

Mandellin (1991) mukaan tutkijan olisi otettava lapsia tutkiessaan “vähiten aikuismainen rooli” (the least-adult role) osallistuvassa havainnointitutkimuksessa. Tutkijan pitäisi pystyä häivyttämään ikään perustuvan ylemmyytensä ja ottaa tutkittavat (lapset) sellaisina kuin he ovat. (Mandell 1991, 38.) Kun tutkija ottaa vakavasti lasten puheet, ideat ja kokemukset vakavasti, todellisena tietona, hän ottaa samalla riskin, että tulee kohdelluksi jotenkin typeränä. Lasten ajatuksia on tapana pitää “lapsellisina” ja “typerinä”. (Waksler 1986, 71-72.)

Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä voi johtaa eettisiin ongelmiin. Tutkija voi joutua ristiriitatilanteeseen pohtiessaan miten suojella tutkittaviansa ja toisaalta, miten raportoida rehellisesti. Yksi ratkaisu tähän on, että tutkija pyrkii varmistamaan, että haastateltava on ymmärtänyt tutkimustilanteen. Haastateltavalla tulee olla selkeä käsitys siitä miten tutkija aikoo aineistoa käyttää. Haastateltaville on myöskin pystyttävä lupaamaan täydellinen anonymiteetti. (Syrjälä ym. 1994, 88.) Lasten haastattelemisessa tulee vastaan monia eettisiä ongelmia. Ensinnäkin monessa

tapauksessa lapset eivät välttämättä ole itse suoranaisesti antaneet lupaa haastatteluun, vaan lupa on tullut esimerkiksi vanhemmilta. (Holmes 1998, 24.)

Tässä tutkimuksessa kysyin ensin äideiltä luvan haastatella lapsia, jotka sitten kysyivät lapsiltaan suostuvatko he. Itse en siis kysynyt lapsilta suoraan lupaa, sillä en nähnyt lapsia kasvotusten ennen kuin menin haastattelupaikalle. Puhelimen välityksellä olisi ehkä ollut hankalaa kysyä lapsilta suostumusta. Kaikki lapset olivat kuitenkin suhtautuneet myönteisesti haastattelupyyntöihin. Jotkut äidit kysyivät myös isiltä lupaa haastatteluun. Selitin tutkittavien äideille mihin tarkoitukseen haastattelut tulevat ja kuinka kauan haastattelu suurinpiirtein kestää. Sanoin myös, että kenenkään nimi ei tule esille missään vaiheessa.

Grauen (1998) mukaan eettinen käyttäytyminen on paljolti kiinni tutkijan asenteesta, eli miten tutkija käyttäytyy kentällä ja millä perusteella hän tekee tulkintoja. Toisten ihmisten elämään astuminen on aina tunkeilevaa. Se vaatii aina lupaa, joka tarvitaan kunnioittavan suhteen luomiseksi ihmisten välille. Jokapäiväisessä elämässä ihmiset jatkuvasti neuvottelevat tästä luvasta puuttua toisen elämään, mutta aikuiset harvoin tekevät näin lasten kanssa. Aikuisen ja lapsen välisessä kanssakäymisessä aikuinen on useimmiten se, joka omaa tiedon, antaa luvan ja asettaa säännöt. Lapsia tutkittaessa lapset ovat niitä, jotka omaavat tiedon, antavat luvan ja asettavat säännöt. Tällä tavalla tutkimus lasten parissa kääntää osan maailmasta ylösalaisin. (Graue 1998, 56-57.)

Tutkijan pitäisi tehdä parhaansa, ettei aiheuta lapsille minkäänlaista harmia. Pitäisi miettiä, mitä me olemme velkaa lapsille, jotka osallistuvat tutkimukseen, missä laajuudessa teemme tutkimusta *lapsille*, laajentaen tutkittavien tietämystä omasta sosiaalisesta asemastaan. (Graue 1998, 82-83.)

4.3 Haastattelujen sujuminen

Haastattelu ajankohdan sopiminen tapahtui aina puhelimitse äidin kanssa (yhdessä tapauksessa otin yhteyttä ensin isään, jolta sitten sain äidin yhteystiedot). Haastateltavien äidit suhtautuivat kaikki hyvin myötämielisesti haastatteluihin ja olivat kiinnostuneita aiheesta. Haastattelut tapahtuivat haastateltavien kotona (äidin luona) kahden kesken lapsen kanssa.

Nauhoitin haastattelut, ja se selvästikin hieman jännitti lapsia, vaikka he urheasti melkein aina sanoivatkin ettei heitä jännitä. Vain muutama tunnusti jännittäneensä aluksi. Yksi tyttö sanoi, että häntä oli haastateltu kerhossa kerhon toimintaan liittyvistä asioista, ja silloin häntä ei ollut jännittänyt päinvastoin kun nyt, kun haastattelu tapahtui kahden kesken ja nauhurin kanssa. Kerhossa oli muitakin lapsia haastateltu samalla, ja se oli tehnyt tilanteesta vähemmän jännittävän. Joidenkin lasten kohdalla huomasi, että kun nauhuri laitettiin kiinni lapsen puhetyyli vapautui selvästi. Näytti siltä, että nauhuri teki tilanteesta jotenkin ”virallisen”. Jotkut lapset taas olivat haastatteluissa melko rentoja ja suhtautuivat kysymyksiin keskustelunomaisesti.

Yhdessä haastattelussa nauhuri ei toiminut ja se aiheutti pienen ”paniikin”. Onneksi kuitenkin lapsen ja äidin avustuksella talosta löytyi nauhuri, jolla haastattelu saatiin tallennettua. Nauhurin kanssa säheltäminen kyllä laukaisi hieman tilannetta, kun lapsen kanssa yhdessä kokeiltiin kuinka saada nauhuri toimimaan.

Haastattelut kestivät 20 minuutista yhteen tuntiin. Sukupuoli ei vaikuttanut haastattelun kestoan. Sen sijaan nuorempien lasten kanssa haastattelu kesti yleensä pitempään. Jokainen haastattelu oli erilainen, johtuen osaksi juuri teemahaastattelun luonteesta. Ennen nauhurin päälle pistämistä yritin jutella lapsen kanssa vähän ihan muista asioista (esimerkiksi yksi oli ollut juuri leirillä, ja juttelimme hiukan siitä tai sitten kyselin missä lapsi kävi koulua). Olisi epäilemättä ollut eduksi, jos olisin etukäteen ehtinyt hieman tutustua lapsiin. Selitin aluksi lapselle, että näihin kysymyksiin ei ole oikeita eikä vääriä vastauksia, vaan että lapsi voi ihan omin sanoin kertoa ja vastata kysymyksiin. Sanoin myös, että nauhoitusta ei kuuntele kukaan muu kuin minä, ja jos tuntuu, että ei halua vastata tai ei osaa vastata, niin ei ole pakko. Jos huomasin haastat-

telun kuluessa lapsen ilmeistä ja eleistä, että hän ei mielellään vastaa, niin en sitten alkanut tenttaamaankaan.

Haastattelut aloitettiin taustatiedoista eli lapselle helpoista kysymyksistä, kuten missä lapsi asuu ja onko hänellä sisaruksia. Sitten siirryttiin yhdessäoloon ja suhteen muuttumista koskeviin teema-alueisiin. Vaikka lapset vastailivat kysymyksiin suhteellisen reippaasti, vastausten saaminen ei kuitenkaan ollut kovin helppoa. Haastattelutilanne ja haastattelija olivat lapsille outoja ja lapset eivät välttämättä olleet tottuneet pohtimaan ja selittämään aikuiselle omaa elämäänsä. Yleisin vastaus oli ensin “en tiiä” tai “en osaa sanoa”. Kun jaksoi kärsivällisesti jatkaa kysymystä, niin näihinkin kysymyksiin löytyi kuitenkin vastaus. Haastatteluissa osoittautui, että pojat olivat avoimempia ja monisanaisempia kuin tytöt. Pojat paneutuivat kysymyksiin ja miettivät tyttöjä enemmän mitä vastaisivat. Jotkut haastateltavista sanoivat joidenkin kysymysten olleen vaikeita, vaikka pyrinkin pitämään kysymykset mahdollisimman yksinkertaisina ja tilanteen muutenkin enemmän keskusteluna kuin kyselynä.

Ensimmäisissä haastatteluissa suhtauduin aluksi melko varautuneesti siihen, mitä voi kysyä ja miten, etten aiheuttaisi lapselle tukalaa tilannetta. Mutta sain kuitenkin huomata, että suurin osa lapsista oli jo sopeutunut tilanteeseen ja he eivät olleet vaivautuneita puhuessaan elämästään. Muutama lapsi tosin sanoi, että he eivät kavereille paljonkaan tilanteesta kerro, eivätkä pidä siitä, että kaverit heiltä utelevat. Minulle he kuitenkin kertoivat yllättävän avoimesti. Itse avioero tapahtumia ei haastatteluissa juuri käsitelty, vaan ainoastaan millaista oli ennen, kun kaikki asuivat vielä yhdessä, ja millaista on nyt.

Haastattelujen jälkeen tai ennen vaihdoin yleensä muutaman sanan äidin kanssa (yhdessä haastattelussa myös isä oli paikalla). Kysyin äideiltä kuinka kauan avioerosta on kulunut ja onko heillä yhteishuoltajuus ja ovatko he tehneet tapaamisjärjestelyistä sopimuksen, mikäli se ei tullut haastatteluissa esille. Jotkut äidit kertoivat itse oma-aloitteisesti melko avoimestikin omasta tilanteestaan ja avioerostaan sekä oman näkemyksensä lasten suhteesta isään.

4.4 Aineiston analyysi

Laadullisen analyysin tarkoituksena on saada aineistosta selkeä kokonaisuus ja lisätä samalla tietoa tutkittavasta aiheesta. Analyysivaiheessa aineistoa pyritään tiivistämään eheäksi ja mielekkääksi kokonaisuudeksi kadottamatta sen informaatioarvoa. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Deyn (1993) mukaan laadullinen analyysi on kootun aineiston pilkkomista osiin ja sen jälkeen näiden osien yhdistämistä. Analyysi on aineiston muuttamista joksikin sellaiseksi mitä se ei ole. Analyysin avulla aineistoon saadaan uusi näkökulma. Pilkkomalla aineistoa osiin ja yhdistelemällä käsitteitä pystymme kuvailemaan aineistoa uudella tavalla. (Dey 1993, 30.)

Aineiston analyysi alkoi osittain jo keruuvaiheessa. Edellinen haastattelu vaikutti aina seuraavaan siten, että edellisen haastattelun perusteella oli mahdollisuus korjata mahdollisia puutteita tai keskittyä enemmän joihinkin teema-alueisiin. Jouduin myös koko ajan miettimään mitä ja miten ottaa asioita esille haastatteluissa. Haastattelujen aikana tarkkailin myös lasten ilmeitä ja eleitä, sekä sitä millä äänenpainolla asiat sanottiin. Se miten lapset asioista kertoivat vaikutti jonkin verran aineiston analysointiin.

Nauhoitusten jälkeen litteroin kaikki haastattelut sana sanalta. Litteroidut haastattelut luin ensin läpi kokonaisuudessaan moneen kertaan saadakseni kokonaiskuvan haastatteluista. Jotkut haastattelut olivat kovinkin rikkonaisia ja eri teema-alueiden sisällä saatettiin keskustella hyvinkin erilaisista asioista. Sen jälkeen otin jokaisesta haastattelusta yhden teeman kerrallaan tarkastelun kohteeksi. Jokaisesta haastattelusta tein teemoittaisen tiivistelmän, eli ne asiat, jotka nousivat keskeisinä teemoista esille. Seitsemän haastatteluteemaa yhdistyi analyysivaiheessa neljäksi eri teemaksi (käytännönjärjestelyt ja yhteinen aika, suhteen muuttuminen, säännöt ja toiveet). Ensimmäisen teeman avulla tarkastellaan isän ja lapsen yhteisen ajan jakautumista ja kahden seuraavan kautta isän kasvattajaroolin muuttumista. Neljäs teema keskittyy sitten lasten toiveisiin. Uutena asiana haastatteluissa nousi esille kysymys siitä, kuka lasten asioista päättää. Tämä ei noussut esille aikaisempien tutkimusten tarkastelussa.

Haastatteluaineiston teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että aineistosta nostetaan tutkimusongelmia valaisevia teemoja. Näin on mahdollista vertailla tiettyjen

teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. Aineistosta poimitaan sen sisältämät tutkimusongelmien kannalta keskeiset aiheet. Teemoittelua ei kuitenkaan pidä jättää pelkästään aineistosta irroitettujen sitaattien varaan, vaan onnistuaksen teemoittelu vaatii teorian ja empirian vuorovaikutusta. Teemoittelun avulla saadaan tekstiaineistosta esille kokoelma erilaisia vastauksia tai tuloksia esitettyihin kysymyksiin. (Eskola & Suoranta 1998, 175- 180.)

Vaikka analyysi keskittyikin aineiston teemoittaiseen tarkasteluun, pyrin kuitenkin säilyttämään jokaisesta haastateltavasta jonkinlaisen kokonaiskuvan. Varsinaisesti en kuitenkaan käsittele tuloksia henkilöittäin. Olen myös muuttanut haastattelussa käytetyt nimet ja paikat tutkittavien anonymiteetin turvaamiseksi.

Tuloksia analysoidessani olen pyrkinyt samalla liittämään ja vertaamaan niitä aikaisemmin tehtyihin tutkimuksiin. Näin aineiston analyysin ei voida sanoa olevan puhtaasti induktiivista, vaan aineistoa lähestytään melko deduktiivisesti aikaisempien tutkimusten perusteella. En kuitenkaan ole lähestynyt aineistoa minkään tietyn teorian valossa, vaan ainoastaan liittänyt tutkimuksessa esille tulleita asioita muiden tutkimusten tuloksiin.

Aineiston luotettavuutta tarkasteltaessa olen miettinyt lasten puheiden todenmukaisuutta. Haastateltavat eivät varmankaan varsinaisesti valehdelleet minulle, mutta he saattoivat liiankin helposti piiloutua “en tiää” vastausten taakse ja jättää näin jotain kertomatta. Lapset helposti saattavat heittäytyä tietämättömiksi ja näin valita helpomman tien.

Kysymysten asettelulla on voinut olla myös vaikutuksensa aineiston luotettavuuteen. Olen saattanut huomaamattani tarjota lapsille valmiin vastausvaihtoehdon (“Onko asiat nyt *paremmin*”) sen sijaan, että olisin antanut lapsen itse omin sanoin kertoa. Luotettavuuteen on voinut vaikuttaa myös joidenkin kysymysten kohdalla jatkokysymysten puute ja näin vastaus on jäänyt vaillinaiseksi ja epävarmaksi.

Kaikki haastateltavat kertoivat lähtevänsä yleensä mielellään isän luokse. Siirtymiset toisen luota toisen luokse sujuivat yleensä hyvin ilman suurempia ongelmia. Isä tuli useimmiten hakemaan lapsen äidin luota ja toi sitten takaisin. Yksi lapsista tosin kertoi isän asuvan ihan kävelymatkan päässä, ja hänen mielestään oli hyvä, että “*saa liikuntaa sillo, ku käy siellä*”.

K: Millasta susta on sitte mennä sinne isän luokse?

V: Ihan kivaa...mites muulla sanalla kertos tästä...no se kivaa on yhdyssana

(Miika 8 vuotta)

K: Luuletko, että sun pikkuveljestäkin on mukava aina mennä sinne isän luokse?

V: On luulisin, ku aina lähtee niin nopeesti sinne...autoon, ei ees sano äitille heippa, ku äiti huutaa no heippa, sitte lähtee

(Miia 8 vuotta)

Aina lähteminen äidin luota isän luokse ei kuitenkaan ollut lasten mielestä ihan ongelmattonta. Hankalaksi koettiin se, että joutui joskus lähtemään kesken leikin tai se, kun joutuu kulkemaan tavaroiden kanssa edes takaisin. Lapset kuitenkin sanoivat, että vaikka aina ei haluaisikaan lähteä isän luokse, heidän on kuitenkin pakko mennä. Toisaalta kolme lasta kertoi myös, että heistä on joskus ikävää lähteä isän luota pois takaisin äidin luokse.

K: No tota, miks sä et sitte joskus halua lähteä sinne isän luokse?

V: No siksi, jos esimerkiksi täällä mä oon kaverin luona ja ei saa olla kauaa ku pitää lähteä, nii siksi

(Anni 7 vuotta)

K: No kummatko susta on sitte kivempää, pitemmät vai lyhyemmät (käynnit)?

V: No ehkä ne vähän pitemmät, nii ei tarvii heti lähteä, heti ku jotaki on aina tekemässä pitää lähteä

(Noora 9 vuotta)

K: No tuntuuko se sitte joskus, että et haluais lähteä sinne?

V: No joskus

K: Mitä sä sitte teet?

V: Sanon äitille...sitten mä kuitenkin lähen sinne

(Sanna 10 vuotta)

Haastateltavat toivat selvästi esille sen, että äidillä ei ollut mitään näitä tapaamisia vastaan. Äiti hyvästeltiin ja halattiin lähtiessä isän luokse. Lapset kuitenkin ymmärsi-

vät, että asiat saattaisivat olla toisinkin, eli että äiti voisi suhtautua kielteisesti heidän mennessään isän luokse. Yksi haastateltavista kertoi äidin aina sanovan heidän lähtiessään isän luokse, että *“työ ootte ku kiertävä sirkus, paikasta toiseen.”*

V: No yllesä iskä tulee hakkee
meijät

K: No mites äiti suhtautuu silloin?

V: No...no ihan se silleesä...ei se niinku siitä mittään ota, että tottakai se antaa meijän mennä sinne ja silleesä

(Milla 12 vuotta)

(...) sit se (äiti) sanoo, ett saat mennä ja kaikkee tommosta

(Teemu 11 vuotta)

K: No, tota mitäs se äiti siihen sitt sanoo, silloin ku te meette sinne isän luokse?

V: No myö aina halataan aina ensin ja annetaan pusut ja sitte myö lähetään. Soitellaan aina usseesti viikonlopunki aikaan, äiti vaan kyssyy mitä kuuluu

(Noora 9 vuotta)

Lapset arvioivat isän luona olemista jonkin verran materiaalistien puitteiden mukaan. Jotkut haastateltavista kertoivat hyvinkin tarkasti millainen talo tai asunto isällä on ja minkälaisia tavaroita siellä on. Viihtymiseen isän luona vaikutti myös jonkin verran se, että oliko lapsella siellä oma huone ja omia tavaroita. Lapset tunsivat olevansa enemmän kotonaan, jos heillä oli isänkin luona oma huone. Jotkut lapsista kertoivat laajastikin mitä eri tavaroita ja leluja heillä on isän luona.

Haastateltavat kertoivat tekevänsä isän kanssa monenlaisia asiota. Yhdesäolo ei ollut pelkkää “olemista”, vaan se painottui pitkälti toiminnalliseen tekemiseen. Viisi lapsista mainitsi televisio- ja tietokonepelit suosituimmiksi ja mukavimmiksi isän ja lapsen yhteiseksi harrastukseksi. Isän luona oleminen muodostui myös päivittäisten arkirutiinien varassa, mutta ne eivät olleet olennainen osa viikonloppuja.

Myös erilaiset urheilulliset harrastukset olivat yleisiä. Jos isällä ja lapsella oli ollut jokin yhteinen harrastus ennen avioeroa, se jatkui myös avioeron jälkeen. Uusia harrastuksia sen sijaan ei oltu juurikaan aloitettu. Kaksi haastateltavaa (Miika ja Miia) kertoi, että heillä itsellään ei ollut isän kanssa yhteistä harrastusta, mutta sen sijaan heidän sisaruksillaan oli. Tämän vuoksi he saattoivat tuntea välillä itsensä ulkopuolisiksi isän ja toisen sisaruksen harrastaessa yhdessä. Miian mielestä mukavinta isän luona olikin se, kun hän teki isän kanssa yhdessä ruokaa. Hänen mielestään isä oli

hyvä ruoanlaittaja, ja hänestä oli kivaa osallistua ruoan tekemiseen yhdessä isän kanssa. Silloin pikkuveli ei ollut läsnä, ja Miia saattoi tuntea olevansa tärkeä.

Ei meillä, mutta isosiskolla ja ja isällä ja sitte se...iskä... ne harrastaa kahestaan sitä yleisurheilua...

(Miika 8 vuotta)

K: Onko teillä isän kanssa jotain yhteisiä harrastuksia?

V: Ei, mutta Nikolla ja iskällä on

K: Mitäs niillä on?

V: Jääkiekkoo pellaavat...minä katon vaan...ku joskus miekin tuun mukkaan

(Miia 8 vuotta)

K: No mikä susta on kaikista kivointa siellä isän luona?

V: No ehket siivominen ja se ku, me tehhään yhdessä ruokaa isän kanssa

K: Teettekö te sitte kolmestaan ruokaa?

V: Ei ku Niko on sitte ulkona tai pellaamassa ja myö ollaan kahestaan isän kanssa sillo, ku ei Niko tykkää siitä siivomisesta

(Miia 8 vuotta)

Yhteinen harrastus oli siis yksi isää ja lasta yhdistävä tekijä, joka vaikutti isän luona viihtymiseen, mutta se ei ollut ainoa eikä tärkein. Vaikka lapset toivatkin esiin paljon tekemiseen painottuvia asioita, tärkeintä oli kuitenkin isän näkeminen. Yksi pojista kertoi, että hänestä on mukava olla isän luona, koska "*silloin saa olla vaan isän kanssa*". Hän kertoi myös isän luona olevan senkin takia mukavaa, että aina kun hän haluaa, isä tuo kasan karkkia eteen. Tätä ei hänen mukaansa äidin luona tapahdu. Samoin kaksi haastateltavista kertoi parasta olevan sen, kun vaan näkee isän.

K: Mikä on susta kaikista kivointa, silloin ku sä oot isän luona?

V: No (-) no empä tiiä oikeestaa... että...ehkä se isän näkeminen

(Milla 12 vuotta)

K: Joo, no mikä susta on kaikista kivointa, ku oot isän luona?

V: En tiiä...iskä

(Teemu 11 vuotta)

Ikävistä asioista isän luona lapset eivät juuri kertoneet. Ainoastaan kolme haastateltavaa toi esille se, että isän luona ei ole aina niin kivaa. 8 -vuotias Miia kertoi, että vaikka isän luona ei ihan aina niin mukavaa ollut, niin "*ei siellä niin kauheeta aina ole.*" Hän ei kuitenkaan kertonut syytä siihen miksi hän ei aina viihdy siellä. Yksi haastateltavista taas (Miika) kertoi, että hän ei ollut aluksi tykännyt käydä isän luona, mutta viime aikoina olivat asiat hänen mielestään parantuneet. Yksi syy tähän oli, että isä oli hankkinut itselleen tietokoneen, jolla hän tykkäsi pelata. Mutta hänen mielestään isän

luona ei ollut kivaa silloin, kun isä oli hänelle vihainen tai käski tekemään hänen mielestään ikäviä asioita.

K: No, mikä ois ikävintä?

V: Se, ku jos ei vaikka tykkää jostain ruuasta ja sitte joutuu syömäänki...Nii
(Miika 8 vuotta)

Antti, Sanna ja Anni tunnustivat ikävöivänsä isäänsä silloin, kun eivät näe häntä. Antilla saattoi olla joskus pitkäkin väli, ettei hän nähnyt isäänsä ja silloin hänelle saattoi tulla ikävä. Varsinkin, jos hänellä oli kotona vaikeuksia äidin kanssa, hänestä tuntui, että hän haluaisi mennä isän luokse, sillä hänellä oli siellä aina niin mukavaa. Sannalla ja Annilla isän ikävöiminen ei liittynyt mihinkään erityisiin tilanteisiin, vaan se saattoi tulla milloin vaan. He ikävöivät myös äitiään ollessa poissa kotoa. Ikävöiminen liittyi siis haluun olla kummankin vanhemman kanssa. Kun on toisen luona, on ikävä toista.

Ei mulla nyt ihan aina oo ikävä (isää), mutta sillee kuitenkin, että tekis miel nyt lähtee nyt tästä näin....on vähän silleen välillä. Ja sillon ku mä oon siellä, nii aika usein tuntuu siltä, että ei haluais lähtee sieltä pois
(Antti 10 vuotta)

V: (...) ku kyllä mulla josku tulee isää aina ikävä välillä

K: No mitä sitt teet, ku sulla on ikävä?

V: Soitan isille tai en tee mitään

K: Sanot sä sitte aina äitille, että sulla on ikävä isää?

V: En

K: Miks?

V: Emmä halua

K: Miks sä et halua sitt sanoo?

V: Emmä vaan sano

(Anni 7 vuotta)

Miika ja Miia eivät juurikaan ikävöineet isäänsä, mutta saattoivat kaivata joskus äitiään ollessaan isän luona. Miika ei tullut kovin hyvin toimeen isänsä kanssa, joten hän olisi mieluummin ollut äidin kuin isän luona viikonloputkin. Lapset myös viettivät enemmän aikaansa äidin kanssa ja olivat ehkä tottuneet paremmin äidin tapoihin ja rutiineihin. Isän luona ollessaan heille tuli välillä ikävä äitiä, vaikka he olivatkin vain lyhyen aikaa poissa äidin luota. Vanhemmilleen lapset eivät kuitenkaan juurikaan ikäväänsä tunnustaneet. Lapset saattoivat pelätä pahoittavansa toisen vanhemman mielen, jos he kertoisivat ikävöivänsä toista. Saattaa olla myös, että lapset eivät muutenkaan vanhemmilleen omista tunteistaan puhu.

K: Sillon ku sä sitte oot viikot täällä, niin ikävöitkö sä sitte isää?

V: En

K: Entäs äitiä sillo, ku sä oot isän luona?

V: Joskus...on alkanu tulla

K: Sanot sä sitte äitille, että sulla on ollu ikävä?

V: En minä siitä

K: Miks sä et halua kertoa?

V: No en tiä...

(Miika 8 vuotta)

V: Joskun ku äiti aina soittaa sinne isän luo, nii tullee sitte ikävä äitiä

K: Onko sulla sitte issää joskus ikävä, ku sä oot äitin luona?

V: Noo... ei mulla

(Miia 8 vuotta)

Kaikki haastateltavat olivat jo siinä iässä, että kaverit olivat heille tärkeitä. Niinpä kaverit vaikuttivat myös jonkin verran siihen, miten lapset viihtyivät isän luona. Jotkut lapsista kertoivat viihtyvänsä isän luona myös siksi, että heillä oli isän kodin lähellä omia kavereita. Näiden lasten isät olivat jääneet asumaan heidän entiseen yhteiseen kotiinsa ja lasten entiset kaverit asuivat vielä siellä. Toiset lapset taas kertoivat, että koska heidän kaikki kaverinsa asuvat äidin kodin lähellä, heistä oli joskus ikävä jättää kaverit viikonlopuksi.

5.2 Suhteen muuttuminen

Jokainen haastateltava sanoi, että isän kanssa oleminen on erilaista kuin ennen. Heidän oli kuitenkin vaikea suoraan sanoa, että millä tavalla heidän suhteensa on muuttunut. Yksi lapsista totesi, että *“isä assuu siellä ja me täällä, siihen vaan pitää soppeutua”*. Kaikki haastateltavat olivatkin haastattelujen perusteella suhteellisen hyvin sopeutuneita siihen, että isä asuu muualla. Lapset ikään kuin tyytyivät siihen, että isä ei asu enää heidän kanssaan, ja he eivät voi tilanteelle mitään. Silloin ehkä paras vaihtoehto on mukautua tilanteeseen. He eivät ainakaan ääneen protestoineet kovin voimakkaasti sitä vastaan, että isä asui muualla kuin he.

V: Vaikka mie haluaisinkin, että asuttas kaikki vielä yhdessä, nii nyt on kuitenkin parempi tilanne, vaikka joutuuki kulkemaan.

K: Miks nyt on kuitenkin paremmin?

V: No en mie tiä, on vaan

K: Osaatko sanoa mikä olis paremmin?

V: No en

(Milla 12 vuotta)

Yhden haastateltavan (Miian) mukaan hänen elämänsä jatkui ihan entisellään. Hänen kertoi, että *“muutenki on ihan tavallista, käyvään mummon ja papan luona niinku ennenkii ja ihan tavallisesti muutenkii”*. Hänellä oli jotenkin tarve puolustella sitä, että ei hänen elämänsä niin kauheasti ollut muuttunut, vaikka vanhemmat olivatkin eronneet. Tämä “ihan tavallisen elämän” painottaminen saattaa johtua myös vanhempien pyrkimyksistä säilyttää olosuhteet suhteellisen muuttumattomina.

Lähes kaikilla suhde isään jatkui entisenlaisena tai oli jopa parantunut eron jälkeen. Ainoastaan kaksi haastateltavaa (Miika ja Noora) kertoi suhteensa isään ehkä hieman muuttuneen huonompaan suuntaan. Miikalla suhde isään ei koskaan ollut ollutkaan kovin hyvä ja Nooralla tähän vaikutti isän uusi naisystävä. Kumpikaan haastateltavista ei suoraan ilmaissut tunteitaan isäänsä kohtaan. Miika kertoi, että nyt välit isään olivat hieman parantuneet alkuaikojen jälkeen. Aluksi hän ei ollut niin mielellään tavannut isäänsä, mutta nyt asiat olivat paremmin. Miika oli nyt vasta viimeaikoina alkanut viihtymään paremmin isänsä luona.

V: No on se nyt kyllä muuttunu vähän kivemmaks

K: Eiks se sitte aina oo ollu?

V: No ei

K: No millä tavalla se on nyt sitte muuttunu kivemmaks?

V: No sillä tavalla esimerkiks, ku sinne on nyt tullu tietokone ja sitte se vei meijät Perunka ralliin kivalla inva taksilla, siellä oli telkkari ja sänky, missä voi pötkötellä...ja nii

K: Miks se ei sitte aina oo ollu niin kivaa?

V: No ei

K: Osaatko sä sanoa miks?

V: En mä nyt osaa oikeen sanoo enkä kuvaillakaan sitä

(Miika 8 vuotta)

Noora kertoi, että hänen elämäänsä oli tullut uusia ihmisiä, ja tämä oli muuttanut jonkin verran hänen suhdettaan isään. Uusi ihminen oli isän uusi naisystävä, jolla todennäköisesti oli omia lapsia. Isään piti ikään kuin uudelleen sopeutua uuden ihmisen astuttua mukaan kuvioihin. Hänen täytyi siis sopeutua paitsi siihen, että isä ei asu enää hänen kanssaan, myös samalla siihen, että isän rinnalla oli uusi ihminen. Hän oli myös muuttanut uuteen paikkaan asumaan äidin kanssa ja joutunut vaihtamaan koulua. Hänen kaverinsa olivat jääneet asuinpaikan vaihdoksen myötä. Mitä useampaan asiaan

(uusi asuinpaikka, isän naisystävä) lapsen tulee sopeutua, sitä vaikeampaa sopeutuminen muualla asuvaan isään saattaa olla.

K: Onko sinusta nyt erilaista olla isän kanssa, ku silloin ku työ asuitte kaikki yhdessä?

V: No ei se hirveen erilaista

K: No mikä ois erilaista?

V: On siinä tavaroita ja pari uutta ihmistä on, ei oikeestaan muuta

K: Nii mitä sä tarkoitat, että uusia ihmisiä on?

V: No isän luona on jo toinen kaverina, mutta äitillä ei oo kettään, isän luona vaan on ihmisiä enemmän ku äitin luona ja just se kun on uusia tavaroita

K: No miltä susta tuntuu, ku iskällä on toinen kaverina?

V: No ei se nyt mittään kauheetakaan oo, että kyllähän siellä on paljon muitakkii, nii muitten toiveet pittää ottaa huomioon

(Noora 9 vuotta)

Kaikissa haastatteluissa tulikin esille jollain tavalla se, oliko isällä uutta naisystävää vai ei, vaikka sitä ei kysytytkään. Ainoastaan Noora mainitsi, kuinka se oli muuttanut hänen elämäänsä. Muut haastateltavat vain ohimennen mainitsivat, mikäli isällä oli uusi naisystävä. Isän uusi naisystävä ei siis välttämättä vaikuta negatiivisesti lapsen ja isän suhteeseen. Mutta se oli lapsille kuitenkin sen verran tärkeä asia, että sen takia isän kanssa oli erilaista kuin ennen. Jos isällä ei ollut uutta naisystävää, sekin kävi ilmi haastattelujen aikana. Silloin lapset puhuivat olevansa isän kanssa kahdestaan.

K: Mikä on isän luona erilaista?

V: Isillä on uus tyttöystävä

K: Ai jaa, no miltä se susta tuntuu?

V: No ei se, siihen on jo tottunu

(Sanna 10 vuotta)

Joidenkin haastateltavien mielestä asiat olivat olleet paremmin silloin, kun he kaikki asuivat vielä yhdessä. Osa lapsista ei tosin kovin hyvin muistanut millaista ennen oli ollut, mutta hekin sanoivat, että *“tietysti”* se oli ollut erilaista. Mutta vaikka ennen oli ollut heidän mielestään paremmin, niin *“näinkin on ihan hyvä”*. Teemu 11 vuotta kertoi hänen mielestään tilanteen olevan nyt parempi, kun vanhemmat ovat eronneet, sillä nyt ainakin äiti ja isä olivat paremmissa väleissä kuin ennen.

On se muuttunu...en mä oikein osaa selittää miten se ois muuttunu,

kuitenki se on muuttunu...en mä kyllä muista siitä kovin paljoo, mutta on se erilaista

(Miika 8 vuotta)

K: No oisko joku asia nyt eri tavalla ku ennen?
 V: No en tiää
 K: No oisko joku asia nyt paremmin ku sillon tai huonommin?
 V: On ehkä...
 K: No mikä ois?
 V: No ainaki on nyt paremmin, ku mejän äitillä ja iskällä on paremmat välit ja kaikkee semmosta
 (Teemu 11 vuotta)

K: Oliko se jotenkin erilaista sillon, ku työ asuite kaikki vielä yhessä, sillon ku iskäki asu vielä teijän kanssa?
 V: Oli se aika paljon erilaista
 K: Millä tavalla se oli erilaista?
 V: En tiää
 K: No oliko sillon mukavampaa vai onko nyt mukavampaa?
 V: Sillon oli mukavampaa
 K: Osaisitko sä sanoo miks sillon oli mukavampaa?
 V: En tiää
 K: Tulisko joku asia mieleen?
 V: No ei tuu
 (Miia 8 vuotta)

Haastateltavien mielestä suhde isään oli muuttunut suurimmaksi osaksi sen takia, että nyt isää nähtiin harvemmin, vain viikonloppuisin. He olivat sitä mieltä, että isän kanssa oleminen ei voi olla enää samanlaista, kun ei näe joka päivä. Mutta vaikka ennen avioeroa lapset näkivät isäänsä päivittäin, he eivät silti välttämättä viettäneet hänen kanssaan niin paljon aikaa kuin nyt. Isän kanssa oltiin nyt ajallisesti vähemmän aikaa, mutta monen lapsen mielestä isä oli nyt enemmän pelkästään heidän kanssaan. Kolmen haastateltavan mielestä isä otti heitä nyt enemmän huomioon. Kun lapset menivät isän luokse, niin silloin aikaa vietettiin enimmäkseen isän kanssa, vaikka heillä olisikin kavereita isän kodin lähellä. Äidin luona ollessaan he olivat enimmäkseen pelkästään kavereiden kanssa. Isän kanssa tehtiin paljon enemmän asioita yhdessä.

Tämä lasten kokemus siitä, että isä on nyt enemmän heidän kanssaan saattaa liittyä myös isien kokemuksiin lasten kasvatuksesta. Kun isät ottavat enemmän huomioon lapsiaan, he voivat saada näin sellaisia kokemuksia lasten kasvatuksesta, jotka tavallisesti kuuluvat äidille. Kokemus voi lisätä isien kykyä rakentaa itsenäistä suhdetta lapsiinsa. Isät ottavat ehkä ensi kertaa kokonaan vastuun lapsistaan, vaikka se tapahtuisikin vain viikonloppuisin. (Seltzer & Brandreth 1994, 73; Smart & Neale 1999, 104.)

No silleesä just, että on niinku enemmän meijän kanssa...no just silleen, että enemmän ottaa huomioon silleesä. Sillon, ku mie oon täällä viikonloppuna, nii en mie nyt tietenkään kotona oo sillon vaan mie oon niinku kavereitten kaa

(Milla 12 vuotta)

On se tietysti erilaista...ku sillon nähtiin ainaki joka päivä, mutta on se jotenki nyt vaan paljo enempi vaan meijän kanssa

(Teemu 11 vuotta)

Se on ihan älyttömän kivaa, ku sinne menee, nii siellä on vaan sitt isän kanssa, että oli se sillon erilaista

(Antti 10 vuotta)

Tähän liittyy myös äidin ja isän luona olemisen erilaisuus; äidin kanssa ollaan tekemisissä päivittäin. Tämä oli yksi syy siihen, että haastateltavien mielestä äidin luona oleminen on erilaista kuin isän luona oleminen. Äidin kanssa tehtiin eri asioita kuin isän kanssa (esimerkiksi isän kanssa käytiin uimassa tai urheilemassa mitä äidin kanssa ei tehty). Äidin kanssa oleminen keskittyi enemmän arkiaskareiden ympärille.

Jotkut lapsista kertoivat, että mennessään isän luokse viikonloppun viettoon, he eivät ottaneet kotiläksyjä mukaan. Läksyt tehtiin sitten äidin luona. Isän luokse mentiin siis viettämään vapaa-aikaa, koulutehtävät kuuluivat arkeen. Noora ja Miia kertoivat isän edelleen auttavan heitä vaikeiden kotiläksyjen kanssa kuten ennenkin. Äiti ei ollut juuri auttanut heitä läksyjen kanssa avioliitonkaan aikana. Jos isä siis oli auttanut lapsia koulutehtävien kanssa avioliiton aikana, hän jatkoi sitä edelleenkin. Muutoin isän luokse ei läksyjä viety.

Äidin kanssa keskusteltiin enemmän omista asioista kuin isän kanssa. Lapset turvautuivat äitiin päivittäisissä asioissa. Haastateltavat sanoivat, että he ovat enemmän äidin kanssa, joten äidille myös tulee kerrottua omia asioitaan enemmän. Isä saatettiin kokea vieraammaksi, koska hänen kanssaan vietettiin vähemmän aikaa. Näin isälle ei tule omista ongelmista puhuttua. Osa lapsista sanoi, että näin oli ollut myös yhdessäelön aikana. Äiti oli ollut myös silloin se, jonka puoleen käännyttiin, kun haluttiin jutella.

V: Kyllä minä joistakin asioista saatan isälle jutella

K: Juttelet sä sitte enemmän äitin kans?

V: Joo, minä oonki enemmän äitin kaa

(Miika 8 vuotta)

V: No en mä isän kaa sillee juttele ku äitin kaa

K: Miks?

V: No ei tuu sillee juteltua, että aina äitin kaa
(Sanna 10 vuotta)

Vaikka itse vanhempien avioeroa ei haastatteluissa käsitelty, niissä ilmeni kuitenkin kolme erilaista tapaa puhua vanhempien avioerosta. Miia 8 vuotta, kertoi, että he olivat olleet joskus koko perhe yhdessä matkoilla, mutta *“sitt me erottiin, eikä enää käyty”*. Hän kertoi siis, että hänen perheensä on eronnut. Hän saattoi kokea avioeron perheen yhteisenä asiana. Tämä saattaa liittyä siihen, että äiti ja lapset muuttivat pois ja isä jäi asumaan heidän entiseen kotiinsa. Tämä on saattanut luoda hänelle tunteen, että *“me”* erottiin. Saattaa olla myös mahdollista, että äiti on pitänyt lapset tiiviisti lähellään tyyliin *“nyt me lähdetään”*. Tämä on sitten luonut lapselle tunteen *“meidän erosta”*.

8- vuotias Miika taas kertoi, että *“meijän iskä on eronnu”*. Hän siis puhui siitä ikään kuin isä olisi ainut, joka on eronnut. Tämä saattaa liittyä siihen, että isä on ollut se, joka on lähtenyt kotoa. Saattaa olla myös niin, että Miikan mielestä vain isä on eronnut perheestä, koska he muut asuvat vielä yhdessä (Miika, isosisko ja äiti). Miikan-kin siis eräällä tavalla voidaan sanoa kokeneen avioeron perheen yhteiseksi asiaksi. Miika on saattanut myös kokea, että isä on eronnut myös hänestä, koska ei asu enää heidän kanssaan.

Anni 7 vuotta kertoi, että hänestä olisi ollut mukavampaa, jos *“ne ei ois eronnu”*. Hän siis koki, että äiti ja isä olivat ne, jotka ovat eronneet. Hänen mielestään avioero oli vanhempien päätös erota. Anni ei itse kokenut olevansa osallisena vanhempiensa eroon, vaan se oli ollut *“niitten”* päätös. Siihen, miten lapset kokivat vanhempiensa eron, on saattanut vaikuttaa se ovatko vanhemmat pitäneet avioeroa koko perheen vai pelkästään vanhempien keskinäisenä asiana.

Millan, Sannan ja Antin mielestä heillä oli vain yksi koti ja se oli se missä he asuivat eli äidin koti. Millalla tähän vaikutti se, että hän koki isän kodin vieraaksi paikaksi omaan kotiin verrattuna. Hän teki selvän eron isän ja äidin luona olemisen välille. Hän sanoi, että isän luokse he menevät vain käymään ja äidin luona he asuvat, siellä oli heidän kotinsa. Hänen mielestään hän oli isän luona vain *“kylässä”*. Myös Antti ja Sanna olivat sitä mieltä, että koska he olivat enemmän äidin luona, se myös oli heidän kotinsa. Heillä oli aina ollut vain yksi koti, eikä se ollut muuttunut vanhempien erotessa. He perustelivat sitä sillä, että äidin luona oli heidän vakituinen asuinpaikkansa

ja samalla heidän kotinsa. Heidän mielestään siis koti oli siellä, missä he enimmänsä aikaa asuivat. Isän luona he eivät tunteneet olevansa kotonaan.

No siellä myö vietetään aina yks päivä ja täällä myö ollaan loput...että onhan se silti vähän niinku vieras paikka...koska täällähän myö asutaan ja täällä on mejän kaverit.

(Milla 12 vuotta)

K: Onko sulla mielestäs yks vai kaks kotia?

V: Yks

K: Osaatko sä sanoo miks yks koti?

V: Tää on mun koti

K: Joo, no mikä se isän koti sulle on sitte?

V: No me sanotaan yleensä, että isin luo, se on sen koti ja tää mejän

K: Nii, että se ei oo sun mielestä sun koti?

V: Ei, ku täällähän mä asun

(Sanna 10 vuotta)

K: Onko sulla sitte mielestäs yks vai kaks kotia?

V: No yks

K: Onko isän koti sun koti?

V: No ei se silleen, että ku siellähän mä oon aina vaan viikonloppuja ja täällä mä oon sitte loput aina

(Antti 10 vuotta)

Loput viisi lasta olivat sitä mieltä, että heillä oli kaksi kotia; äidin ja isän. Heille kahden kodin järjestelmä oli itsestänselvyys. He asuivat kahdessa eri paikassa, eikä se ollut heille ongelma. Jotkut jopa sanoivat sen olevan mukavaa, kun on kaksi eri kotia. Heillä oli yhden kodin sijasta kaksi erilaista kotia. Näille lapsille vanhempien avioero oli ollut siirtymävaihe ydinperheestä kaksoisydinperhesysteemiksi (ks. esim. Moxnes 1991, 212). Tässä kaksoisydinperhesysteemillä tarkoitetaan sitä, että lapsi tuntee kuuluvansa kahteen eri perheeseen ja kahteen eri kotiin. He eivät vain sano, että heillä on kaksi kotia, vaan heillä itsellään on tunne kahden perheen jäsenenä olemisesta. Tunne siitä, että kuuluu kahteen eri perheeseen vahvistuu, jos lapsella on isän luona oma huone ja omia tavaroita.

K: Onko sulla sun mielestä yks vai kaks kotia?

V: Kaks

K: Miten nii?

V: No koska isi asuu eri ja me asutaan eri...on seki mun koti

(Anni 7 vuotta)

K: Missä sä asut?

V: No, Marjalassa ja sitte Rantakylässä.

(Noora 9 vuotta)

K: Missä sä asut?
 V: Täällä ja sitte mejän iskä on eronnu Keltinmäentielle....se onki aika lähellä
 (...)
 K: Onko sulla mielestäs yks vai kaks kotia?
 V: No kaks
 K: Miten nii kaks?
 V: On iskäni kotii koti mun koti
 (Miika 8 vuotta)

Vaikka kolmella haastateltavalla oli mielestään vain yksi koti, hekin kuitenkin sanoivat isän kuuluvan heidän perheeseensä. Kaksi lasta tosin sanoi, että *“sitte vielä iskä”*, eli isä oli kuitenkin vähän erillään heidän perheestään. He eivät siis suoranaisesti kokeneet kuuluvansa kahteen eri perheeseen, vaan he ikään kuin liittivät isän heidän perheeseensä. Heillä oli yksi koti ja perhe, johon isäkin kuului.

K: No jos, joku kysyy, että ketä sun perheeseen kuuluu, mitä sä sanot?
 V: No mä useimmiten sanon, että äiti ja sitte vähän sivummalla isä ja...mä sanon sen isän niinku silleen vähän sivummalla, että se nyt ei oo ihan siinä, että tulee ekana...ku mä käyn vaa viikonloppusii ja joku viikonloppu jos mun kavereilla on jotain syntymäpäiviäkin kavereilla ollu, nii mä en oo sitte päässy sinne lähtemään
 (Antti 10 vuotta)

K: Ketä sun perheeseen kuuluu?
 V: Mun isosisko, äiti ja minä, sitte vielä iskä
 (Miika 8 vuotta)

Haastateltavat eivät olleet kovin hyvin selvillä siitä, kuka heidän asioistaan päättää. Kuitenkin he arvelivat äidin päättävän heidän asioistaan isää enemmän. Heidän mielestään vanhemmat olivat ehkä enemmän päättäneet yhdessä ennen eroa. Yksi tyttö sanoi, että isä oli puuttunut kielivalintoja koskevaan päätökseen ja sanonut mitä kieliä tytön tulisi valita. Se oli ainut asia, johon isä oli päätöksellään vaikuttanut. Isät siis puuttuivat lasten elämää koskeviin päätöksiin harvoin ja harvoissa asioissa. Lapset turvautuivat enemmän äidin apuun esimerkiksi kouluasioissa.

Joskus se (isä) päättää niistä, mutta yleensä se on äiti, joka päättää
 (Miika 8 vuotta)

En mä nyt tiää, että se (isä) hirveesti päättäs, mutta ehkä se pienesti
 (Antti 10 vuotta)

V: No tottakai, niinku että mie sanon oman kantani ja ne sitten kummiskin tekee sen oman päätöksensä
 K: Päättääkö ne sitte yhdessä sun asioista?

V: No mie en oikeestaan tiää, kai se äiti kummiskii enempi
(Milla 12 vuotta)

5.3 Säännöt

Joillakin haastateltavista ei kertomansa mukaan juuri ollut minkäänlaisia sääntöjä, toisilla taas paljonkin erilaisia sääntöjä. Kaikilla kuitenkin säännöt olivat pysyneet suhteellisen samana eron jälkeen. Yleisimmät säännöt koskivat nukkumaanmeno- ja kotiintuloaikoja. Haastateltavat jakaantuivat puoliksi kahteen eri ryhmään sen mukaan oliko äidin ja isän luona samat säännöt. Neljällä lapsella oli suurinpiirtein samat säännöt riippumatta siitä kumman luona he olivat. Haastateltavat kertoivat yleensä noudattavansa hyvin heille astettuja sääntöjä, vaikka ne eivät aina niin mukavalta tuntuisikaan. Isää ja äitiä toteltiin kumpaakin *“ihan yhtä hyvin”*.

K: Onko sulla nyt samat säännöt ku aina ennenki?

V: On

K: Minkälaisia sääntöjä sulla on?

V: No pittää mennä nukkumaan siihen aikaan ku tavallisestikin ja tulla kottiin sammoihin aikoihin ja pöytä pittää siivota ja huone kerran viikossa silleesti, että se on siisti ja eikä oo kauheesti tavaroita ympäriisä

K: Onko sulla samat säännöt isän ja äitin luona?

V: On..ei ne muutu ollaan sitte kumman tahansa luona samat säännöt on

K: Joo, no noudatko sä niitä sääntöjä mitä sulle sanotaan, tottelet sä?

V: No yllesä, joskus vähä...

K: Mitä sitte tapahtuu, jos ei tottele?

V: Ei mittää hirveetä. Äiti vähäsen huutaa ja iskä samaten

(Noora 9 vuotta)

Neljällä haastateltavalla taas oli erilaiset säännöt äidin ja isän luona. Antti ja Milla kertoivat, että isän luona heillä ei oikeastaan ollut minkäänlaisia sääntöjä, siellä he saivat olla *“vapaasti”*. Sääntöjen puuttuminen oli kummallakin olennaisesti isän luona viihtymiseen vaikuttava seikka. Lapset kertoivat isän tekevän heidän pyynnöstään melkein mitä vaan (esimerkiksi ostavan karkkia aina, kun he haluavat). Kuten Hetherington (1981) on todennut, jotkut isät voivat käyttäytyä kuin *“joka päivä olisi jouluku”* tavatessaan lapsiaan (Hetherington 1981, 49). Muualla asuvat vanhemmat voivat käyttäytyä siis enemmänkin niin kuin kaverit eikä vanhemmat. (Furstenberg & Nord 1985, 902.)

Miika kertoi isän luona olevan tiukemmat säännöt kuin äidin luona. Miia taas sanoi isän ja äidin luona olevan eri asioista eri säännöt, kumpikin antoi vapauksia eri asioissa. Hän sanoi kummankin luona noudattavansa siellä olevia sääntöjä.

K: Onko sulla erilaiset säännöt siellä ja täällä?

V: On. Täällä on vähän tiukemmat säännöt, ku siellä, siellä mä oon vähän niinku vapaa

K: Mitäs sääntöjä sulla on täällä?

V: Täällä on sitte semmoset, että heti tehään läksyt, ku tullaan koulusta ja sitte syyään, mutta siellä ku mä aina meen sinne nii mä sitte teen joskus vähän illemmalla läksyt ja sitte mä syön siinä sitte ku mä oon ollu pihalla, siellä on vähän...sillee

K: No, noudatat sä niitä sääntöjä mitä sulla on sitte?

V: Joskus täällä saattaa, että sillee mennee ihan että...että ei oikeen meinaa millään jaksaa...siellä mä kyllä oon aina ihan silleen, että ihan mitä vaan, ku siellä on niin vapaata olla, että on niin helppoo

(Antti 10 vuotta)

K: joo no tota sanooks se isä aina, että mitä saa tehdä ja mitä ei?

V: Kyllä se ainaki sillon sanoo, jos tekee jotain väärin

K: Minkälaisista asioista se siltä sanoo?

V: Ei tuu nyt mieleen

K: Osaisitkos sä kertoa jonku esimerkkitalanteen?

V: Millähän sanalla tuohon nyt sanos...kyllä se aina....niinku komentaa

K: No joo, sanookos äiti sitte?

V: Ei se niin vähästä ku isä

K: Totteletko sä niitä sääntöjä?

V: Yleensä

K: Mitä sitte tapahtuu, jos ei tottele?

V: Sitte vaikkapa isä sannoo, että kuule ei NOIN saa tehdä

(Miika 8 vuotta)

Yleensä isä päätti mitä yhteisellä ajalla tehdään ja lapset mukautuivat siihen. Lapset eivät aina kertoneet isälle, vaikka olisivatkin halunneet tehdä jotain muuta. Kaksi lasta sanoi, että koko perhe osallistuu suunnitteluun siitä, mitä tehdään. Yksi lapsista sai itse päättää täysin mitä hän haluaa tehdä ollessaan isän luona.

En mä, isä päättää sen, että mennäänkö me nyt ulos vai lähetäänkö kauppaan vai mennäänkö Anna-mummon luokse vai minne mennään.

(Miika 8 vuotta)

No esim. silleen, että siellä mä saan päättää mitä syyään ja tämmöstä ja jos katotaan jotain videoo, niin mä saan päättää ite sen videon, täällähän minä, otetaan mikä otetaan

(Antti 10 vuotta)

K: Päättäkö sinä siltä ite aina mitä tehään?

V: En aina

K: Kukas päättää?

V: isä yleensä

H: Joo, no haluaisitko sä päättää ite?

V: Joskus
 K: Sanotko sä sitte aina?
 V: En mää aina vaikka haluaisinkii
 (Teemu 11 vuotta)

5.4 Toiveet

Toiveita koskevat kysymykset olivat lasten mielestä kaikista vaikeimpia. Lapset suorastaan hämmästyivät heidän toiveitaan tiedusteltaessa. Suurin osa oli sitä mieltä, että he eivät haluaisi muuttaa mitään. Jotkut lapset olivat sitä mieltä, että eivät haluaisi nähdä isäänsä useammin, vaikka he viihtyivätkin isänsä luona hyvin. Omasta mielestään he näkivät isäänsä riittävän usein. Jotkut lapset taas olivat sitä mieltä, että viikonloppu on joskus liian lyhyt ja loppuu kesken. He sanoivat, että haluaisivat nähdä isäänsä useammin mikäli se olisi mahdollista. He olisivat halunneet itse päättää milloin he tapaavat isäänsä, mutta se ei kuitenkaan ollut mahdollista. Antti ja Teemu olivat sitä mieltä, että tottakai he haluaisivat itse päättää isänsä tapaamisesta, mutta heidän on otettava muidenkin mielipiteet huomioon.

K: No haluaisit sä sitte nähdä sun isää useammin?
 V: Noo kyllä, jos se vaan olis mahollista niin haluaisin
 (Teemu 11 vuotta)

K: Nii, no haluaisit sä sitte nähdä useammin sun isää?
 V: Joo, haluaisin
 K: No oot sä sitte sanonu siitä, että sä haluaisit?
 V: En mä niin oo siitä, ku mä oon tässä lähiaikoina ollu...ku mulla on nyt välillä alkanu tuntumaan, että minä haluaisin
 K: Miks sä et sitt sano, että haluaisit mennä isän luo?
 V: Sitä vaan mielessään ajattelee
 K: Nii et ei sitt sano ääneen?
 V: Nii
 (Antti 10 vuotta)

K: No haluaisit sä useammin nähdä sun isää?
 V: No, suurinpiirtein puolet kummankin luona, nii silloin ois ihan hyvä
 (Noora 9 vuotta)

Haasteltavien mielestä isän luona ei ollut aina sellaista kuin he toivoisivat. He kuitenkin sanoivat yhdessä vietetyn ajan yleensä vastaavan heidän toiveitaan. Kaikki eivät osanneet sanoa, että miksi isän luona oleminen ei ollut aina heidän toiveidensa mukais-

ta. He eivät myöskään osanneet sanoa mitä he haluaisivat muuttaa, jos se olisi mahdollista. Miika ja Anni sanoivat toivovansa, että isä ei suuttuisi ikinä. Antti taas sanoi, että isää koskevia toiveita hänellä ei ole, isän kanssa oleminen oli juuri sellaista kuin hän toivoikin.

K: Onks sun mielestä sillon, ku sä oot siellä isän luona semmosta, ku sä haluaisitki, että se on?

V: Yleensä

K: Millon se sitt ei oo?

V: No...en mä nyt osaa sitä selittää

K: Joo, haluaisit sä sitte muuttaa jonku asian, jos voisit?

V: Ei tarvii, tää on ihan hyvä

(Teemu 11 vuotta)

K: Sillon ku sä oot siellä isän luona, nii onko se semmosta ku sä haluaisitki?

V: Josku se on, joskus taas ei

K: Millon se ei oo?

V: Mä en oikeen osaa kuvailla, enkä sanoakaan sitä

K: Voisitä sä kertoo jonkun esimerkkitalanteen, millon ei oo ollu niin kivaa?

V: Sillon ku komennettaa

(Miika 8 vuotta)

No on sitä sun tätä toiveita, mutta isältä mulla ei mitään toiveita, ku siellä on niin vapaata, että siellä on miten on

(Antti 10 vuotta)

K: Haluaisit sä, että joku asia ois eri tavalla?

V: En mie oikeestaan, kyllä se on ihan hyvin

(Noora 9 vuotta)

Vaikka lapsella olisikin ollut jotain toiveita, he sanoivat etteivät kerro yleensä toiveitaan kennellekään. Toiveet olivat sellaisia asioita, joita mietittiin ainoastaan salaa mielessään. He olivat myös sitä mieltä, että vaikka he kertoisivatkin toiveistaan, he eivät voisi vaikuttaa vanhempiensa päätöksiin.

Ei oo muita ku salaisia toiveita, ja niitä ei voi muille kertoa

(Miika 8 vuotta)

Neljä haastateltavaa sanoi toivovansa, että äiti ja isä eivät olisi eronneet tai että he muuttaisivat takaisin yhteen. Heidän mielestään olisi parempi, että koko perhe asuisi vieläkin yhdessä. He kuitenkin tiesivät, että se oli ainoastaan heidän toiveensa, joka ei toteudu.

V: No ku musta ois ollu niinku kivempaa, jos ne ei ois eronnu

K: Miks se ois ollu kivempaa?

V: No ku mä inhoon, että ne ei oo ennää yhdessä

K: Osaatko sä sanoo, että miks se on inhottavaa?

V: No ku joskus tulee niin paljon issää ikävä ja muutenki olis parempi ettei tarviis kulkee ees takasin aina vaan

(Anni 7 vuotta)

V:Toisaalta mä haluaisin, että iskä asus vielä meidän kanssa

K: Miks?

V: Ois se vaan jotenki parempi

(Miika 8 vuotta)

Tää on tälleen ihan hyvä, vaikka kyllä mä toivosin, että asuttas kaikki vielä yhdessä

(Teemu 11 vuotta)

Kyllä mä vieläkin toivosin, että ne ei ois eronnu

(Sanna 10 vuotta)

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella lapsen ja isän suhteen muuttumista avioeron jälkeen. Tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, miten isän rooli kasvattajana ja vanhempana on muuttunut lapsen mielestä isän asuessa muualla. Lähtökohtana oli selvittää minkälaista lapsen ja isän yhdessäolo on lapsen itsensä kertomana.

Lapsen ja isän yhdessäolo perustui pitkälti toiminnalliseen tekemiseen. Käytiin esimerkiksi yhdessä laskettelussa tai uimassa tai pelattiin yhdessä. Monella lapsella oli isän kanssa yhteinen harrastus, joka yhdisti heitä. Toisaalta taas, jos lapsella itsellään ei ollut isän kanssa yhteistä harrastusta, mutta sisaruksella on, hän saattoi tuntea itsensä joskus ulkopuoliseksi. Vaikka harrastukset ja yhteinen tekeminen olivat lapselle tärkeitä, tärkeintä monelle oli kuitenkin isän näkeminen. Lapselle oli tärkeää, että hän saa tavata isäänsä ja viettää aikaa hänen kanssaan, vaikka se olisikin vain joka toinen viikonloppu.

Lallukan (1993) ja Kuivakankaan (1998) tutkielmissa sekä Sixsmithin ja Knowlesin (1996) tutkimuksessa isän ja lapsen yhdessäolo painottui myös enemmän harrastuksiin ja toimintaan. Furstenberg ja Nord (1985, 902) ovat todenneet, että yhteydenpito muualla asuvan vanhemman kanssa on enemmän sosiaalista, eli lapsi ja isä viettävät aikaansa enemmän kodin ulkopuolella pelaten ja retkeillen. Voitaisiin siis sanoa, että isän ja lapsen yhdessäolo on jokseenkin samankaltaista eron jälkeen kuin se on ollut yhdessäolon aikana.

Vaikka isän näkemistä odotettiin ja isää ikävöitiin, niin lähteminen isän luokse oli kuitenkin joskus vaikeaa. Lapset eivät voineet juurikaan itse päättää milloin ja mihin aikaan he lähtevät isän luokse, vaan vanhemmat olivat sopineet keskenään tietyt ajat. Lapset kokivat joskus hankalaksi sen, että joutuu kulkemaan edestakaisin ja kuljettamaan tavaroitaan. Lapset saattoivat protestoida isän luokse lähtemistä myös siksi, että he joutuivat jättämään leikin kesken tai siksi, että he eivät saaneet jäädä kavereitten luokse. Joillekin myös isän luota pois lähteminen oli joskus vaikeaa. Smart & Neale (1999) huomasivat myös tutkimuksesaan, että joillakin lapsilla oli vaikeuksia siirtyä toisen vanhemman luota toisen luokse (Smart & Neale 1999, 94).

Lapset toivat esille lähes pelkästään vain mukavia asioita, jotka liittyivät isän kanssa olemiseen. He kertoivat kuinka mielellään he aina menevät isän luokse ja miten mukavaa siellä on. Isän luona olemiseen ei liittynyt mitään ikävää. Jos ongelmia oli, niistä ei ainakaan puhuttu. Ainoastaan kaksi lasta otti esille ikäviäkin asioita. Tämä saattaa johtua siitä, että isän luona oli lasten mielestä aina niin mukavaa, tai mukavia asioita oli enemmän kuin ikäviä. Vaikeudet saattavat jäädä taka-alalle ja ne voivat tuntua liian vähäpätöisiltä kerrottavaksi. Yksi selitys voisi olla myös se, että lapset eivät olleet tottuneet puhumaan ongelmistaan ainakaan ulkopuoliselle. Helpointa on kertoa mitä kaikkea kivaa isän kanssa tehdään.

Isän kanssa oleminen muuttui lasten mielestä suurimmaksi osaksi sen takia, että isää ei nähty enää joka päivä. Päivittäinen kanssakäyminen oli jäänyt pois ja yhdessäoleminen keskittyi viikonloppuihin. Isää nähtiin nyt harvemmin, mutta monen mielestä isä vietti nyt enemmän aikaa heidän kanssaan. Viikonloppuisin isä oli ikään kuin "vain heitä varten". Tämä ajan kaksijakoisuus näkyi selvästi lasten kertomuksissa. Isän kanssa vietetty aika oli näille lapsille laatu aikaa. Avioliiton aikana isän kanssa oleminen oli enemmän arkirutiinien varassa. Avioero voikin olla joillekin lapsille ja isille uusi mahdollisuus tutustua toisiinsa.

Smartin & Nealen (1999) mukaan avioeron jälkeen lapsille saattaa tarjoutua ainutlaatuinen tilaisuus oppia tuntemaan muualla asuvan isän uudella tavalla. Isien ottaessa lapsiaan enemmän huomioon kuin ennen, he siirtyvät uudenlaiseen asemaan suhteessa lapsiinsa. Samalla lastenkin lapsuus muuttuu ja tulee rikkaammaksi tässä suhteessa. (Smart & Neale 1999, 104-105.)

Lapsen suhde isään saattaa siis jopa parantua avioeron jälkeen, mutta se voi yhtä hyvin myös huonontua. Esimerkiksi isän uusi naisystävä saattaa vaikuttaa negatiivisesti isän ja lapsen suhteeseen. Jos isä-lapsisuhde ei ole koskaan ollutkaan kovin hyvä, se saattaa pysyä ennallaan tai jopa huonontua isän asuessa muualla. Kaikki isät eivät tietenkään muutu vastuullisimmiksi tai vietä huomattavasti enemmän aikaa lastensa kanssa, vaan jotkut jatkavat "perinteiseen tyyliin" (Smart & Neale 1999, 104-105). Isän ja lapsen suhde, joka rakentuu yhteydenpidolle vaatiikin jatkuvia ponnisteluja muualla asuvalta isältä, vaikka yhteydenpito olisikin säännöllistä. Läheisen suhteen muodostaminen voi olla vaikeaa erityisesti niille isille, jotka eivät ole olleet kovin läheisiä lapsilleen ennen avioeroa. (Smart & Neale 1999, 98.)

Saattaa olla niin, että hyvänä isänä oleminen avioeron jälkeen vaatii erilaista vastuunottamista kuin ydinperheessä (Smart & Neale 1999, 46). Ydinperheessä isällä on äiti tukena kasvatustehtävissä, tai vastuu lapsen kasvatuksesta on saattanut olla kokonaan äidillä. Avioeron jälkeen isät joutuvat uudenlaisen vastuun eteen lasten viettäessä aikaa heidän kanssaan kokonaan ilman äidin läsnäoloa.

Isän roolia kasvattajana kuvastaa se, miten lapset tekivät eron isän ja äidin luona olemisen välillä. Äitiin turvauduttiin enemmän jokapäiväisissä asioissa, kuten koulutehtävissä. Äidin kanssa myös keskusteltiin enemmän omista asioista. Isän kanssa oleminen keskittyi enemmän tekemisen ympärille. Kaikki eivät osanneet sanoa oliko näin ollut aina. Ne, jotka osasivat kertoivat, että eivät he koskaan olleet isälle paljontaan omista asioistaan kertoneet. Lasten mukaan äiti myös päätti enemmän heidän elämästään. He epäilivät, että isä ei juurikaan päätöksentekoon osallistunut. He arvelivat myös, että vanhemmat olivat ennen avioeroa tehneet enemmän yhdessä päätöksiä, jotka kuuluivat nyt äidille. Isältä siis hieman katoaa kosketus lasten jokapäiväiseen elämään, kun yhdessäolo keskittyy viikonlopputapaamisiin.

Sixsmithin ja Knowlesin (1996) tutkimuksessa lapset näkivät äidin päivittäisten arkirutiinien valossa. Äitien tehtäviin kuului ruoanlaitto ja siivous ja muu perheestä huolehteminen. Isät taas olivat niitä, jotka osallistuivat vapaa-ajan viettoon ja lasten leikkeihin. Lapset eivät kuitenkaan kokeneet voivansa lähestyä isää henkilökohtaisten ongelmiensa kanssa, vaan kääntyivät silloin äidin puoleen. (Sixsmith and Knowles 1996, 26-27.) Furstenbergin ja Nordin (1985) mukaan muualla asuvat isät harvemmin auttavat lapsiaan läksyjen teossa (Furstenberg ja Nord 1985, 902). Äidit

kontrolloivat enemmän lastensa tekemisiä ja ajankäyttöä, kun isä asuu muualla. Muualla asuvalla isällä on jonkinlaista auktoriteettia silloin, kun he ovat lasten kanssa kahdestaan. (Seltzer & Brandreth 1994, 73.)

Lasten elämää koskettavat säännöt olivat pysyneet suhteellisen samana vanhempien erotessa. Neljän lapsen isät jatkoivat edelleen yhdessäolon aikana sovittujen sääntöjen ylläpitämistä. Lapsilla oli samat säännöt noudatettavana sekä isän että äidin luona ollessaan. Kahdella lapsella taas isän luona ei ollut minkäänlaisia sääntöjä, ja tämä oli selkeä ero äidin ja isän luona olemisen välillä. Isän luona ollessaan he olivat täydellisesti "vapaalla", ilman arkipäivään kuuluvia rajoituksia. Jotkut muualla asuvat isät voivat siis käyttäytyä kuin "joka päivä olisi joulukuun" tavatessaan lapsiaan (Hetherington 1981, 49), mutta kaikki eivät sitä kuitenkaan tee.

Avioerossa voi syntyä lapsen näkökulmasta katsottuna kaksi ydinperhettä. Lapsi voi kokea asuvansa kahdessa eri paikassa ja hänellä voi olla selkeästi kaksi eri perhettä. Joillekin haastatelluille tämä kahden kodin järjestelmä oli itsestäänselvyys. Heillä oli kaksi eri (laista) perhettä, johon he kuuluivat. Lapsen näkökulmasta katsottuna aikaisempi ydinperhe saattaa siis edelleen toimia perheenä, mutta nyt kaksiytimisenä hajaperheenä (Alanen & Bardy 1990, 34). Puhe kahdesta eri kodista ei jäänyt näille lapsille pelkästään puheen tasolle, vaan heillä oli aidosti tunne kuulumisesta sekä isän että äidin kotiin ja samalla myös perheeseen. Tunne kuulumisesta kahteen eri kotiin saattaa vahvistua, jos lapsella on isän luona oma huone ja omia tavaroita.

Osalla lapsista taas oli omasta mielestään vain yksi koti ja se oli se, jossa he asuivat eli äidin koti. Äidin luona olivat heidän tavaransa ja kaverinsa. Heidän vakituinen osoitteensa oli äidin luona, ja tällä he myös perustelivat yhden kodin järjestelmänsä. Isä kuitenkin kuului edelleen lapsen mielestä hänen perheeseensä. He eivät kuitenkaan kokeneet olevansa kahden perheen jäseniä, vaan heillä oli yksi perhe, johon myös isä kuului. Kaksi lapsista tosin sanoi isän olevan vähän kuitenkin erillään heidän perheestään, isä ei kuulunut siihen ihan niin kiinteästi siihen kuin muut.

Kaikkein vaikeimmaksi aihealueeksi osoittautui toiveet. Lapset eivät oikein osanneet kertoa mitä he toivoisivat tai haluaisivatko he muuttaa jonkun asian. He olivat tyytyneet siihen mitä heillä on, eivätkä osanneet tai halunneet muuttaa mitään. Lapset eivät ehkä ole tottuneet siihen, että heiltä kysellään heidän elämänsä koskevia

toiveita. He eivät myöskään ehkä usko mahdollisuuksiinsa muuttaa asioita konkreettisesti. Aikuiset päättävät heidän asioistaan, eikä toiveita aina kuunnella.

Ainut selkeä toive mikä haastatteluissa tuli esille, oli toive vanhempien yhteenmuuttamisesta. Lapset halusivat olla kummankin vanhemman kanssa, ja niinpä heidän mielestään olisi käytännöllisempää, jos kaikki asuisivat saman katon alla. Lapsilla oli myös ikävä vanhempiaan, kun he olivat erossa heistä. Kun on toisen vanhemman luona on ikävä toista vanhempaa. Sen vuoksi lapsista olisikin parempi, jos he voisivat olla yhtä aikaa kummankin kanssa.

Keskeisin asia, joka tuli esille melkein jokaisen teeman yhteydessä oli lapsen edestakaisin kulkeminen. Lapset kokivat välillä hankalaksi sen, että joutuu kulkemaan kahden kodin väliä. Päätös erota on vanhempien ja lapset joutuvat sopeutumaan siihen tavalla tai toisella. Ensin toinen vanhemmista muuttaa lapsen luota pois ja sen jälkeen lapsen on mentävä tapaamaan häntä hänen kotiinsa. Lapsi laitetaan kulkemaan vanhemman luota toisen luo reppu selässä, kuin "kiertävä sirkus". Tällainen "aina vaan ees taas" kulkeminen saattaa tuntua lapsesta ikävälle. Lapsen näkökulmasta ajateltuna siis parempi vaihtoehto voisi olla sellainen, että lapsella olisi vain yksi koti, jossa vanhempi kävisi häntä tapaamassa. Näin lapsen ei tarvitsisi viikonloppuisin pakata tavaroitaan ja lähteä toisen vanhemman luokse.

Smart ja Nealekin (1999) ovat todenneet tutkimuksessaan, että vanhemmat odottavat lastensa rakastavan heitä ehdoitta ja haluavan tavata heitä ja viettävän aikaa heidän kanssaan, vaikka heidät sitten jätettäisiinkin television eteen istumaan kiinnittämättä heihin sen enempää huomiota. Lasten täytyy luopua omasta tilastaan ja ajastaan ollessaan muualla asuvan vanhemman luona. (Smart & Neale 1999, 98.)

Tulosten suhteen tyttöjen ja poikien välillä ei juuri eroa tullut. Sekä tytöille että pojille isän tapaaminen oli yhtä tärkeää. Pojat taas olivat ehkä jonkin verran tyttöjä mukavampia haastateltavia. Poikien haastattelutilanteet olivat rennompia ja he kertoivat reippaammin ja ehkä avoimemminkin omista asioistaan. Pojat saattoivat myös tuntea itsensä "tärkeiksi" antaessaan haastattelun. Tytöt olivat ujompia ja vähäpuheisempia. Saattaa olla myös niin, että tytöt tuntevat enemmän lojaalisuutta vanhempiaan kohtaan, ja voivat tuntea tarvetta hieman jopa kaunistella asioita. Yhdellä työllä oli myös selvästi puolustelevala asenne haastattelussa, hän painotti, että "tämä on ihan

tavallista”. Haastateltavia oli myös liian vähän, jotta voisi nähdä eroa eri-ikäisten lasten välillä.

Tutkittavat olivat ehkä jonkin verran valikoituneita sen suhteen, että melkein kaikilla oli hyvät välit isän kanssa. Tämä johtuu osittain siitä, että lupa haastatteluihin piti aluksi pyytää äideiltä. Vanhemmat eivät ehkä olisi olleet halukkaita antamaan haastella lapsiaan, jos isäsuhde olisi ollut ongelmallinen tai lapsi kieltäytyisi tapaamasta isäänsä. Toisaalta taas lähtökohta tutkimuksessa oli, että lapsi tapaa isäänsä säännöllisesti. Tällä on saattanut olla vaikutuksensa tutkimustuloksiin.

Vanhempien erosta kulunut aika oli myös yksi tutkimustuloksiin osaltaan vaikuttava asia. Tutkittavia etsiessäni lähdin siitä, että erosta tulisi olla kulunut vähintään kaksi vuotta. Ajatuksena oli, että lapset olisivat jo ehtineet sopeutua tilanteeseen, eikä itse avioeroprosessi olisi enää ajankohtainen. Haastatteluissa huomasin kuitenkin, että mitä pitempi aika avioerosta oli kulunut, sitä vähemmän lapset enää muistivat avioliiton aikaisesta elämästään. Varsinkin nuorempien lasten oli vaikea muistaa enää kahden vuoden takaisia tapahtumia.

Haastattelujen tekeminen osoittautui haastavaksi tehtäväksi. Voi olla, että lasten haastattelemineen vaatii tottumattomalta haastattelijalta enemmän kuin aikuisten haastattelemineen. Lasten kanssa piti olla varuillaan, etteivät kysymykset ole liian johdattelevia. Samalla kuitenkin kysymykset täytyi pitää yksinkertaisina ja selkeinä. Lapset eivät myöskään olleet kovinkaan monisanaisia ja toisaalta taas he saattoivat selostaa pitkäänkin tutkimuksen kannalta merkityksettömästä asiasta (esimerkiksi minkälaisia leluja hänellä on). Toisaalta taas lapset olivat melko vilpittömiäkin ja saattoivat yhdellä sanalla paljastaa paljon. Pyrin haastattelujen aikana olemaan mahdollisimman neutraali, ja varoin ehkä liikaakin etten painostaisi lapsia. Joitakin kysymyksiä olisi kuitenkin ehkä ollut syytä vielä jatkaa.

Muodollinen haastattelutilanne ei välttämättä ole paras mahdollinen lasten haastatteluun. Epävirallisessa ja ei-muodollisessa tilanteessa haastattelemineen voisi olla luonnollisempaa ja vähemmän jännittävää lapsille. Nauhuri, joka piti pitää keskeisellä paikalla, jäykisti tilanteen silminnähden. Voisinkin suositella lasten haastattelemista enemmänkin epämuodollisemmissa tilanteissa. Kysymysten asetteluun olisi myös ehkä ollut syytä kiinnittää enemmän huomiota, vaikka teemahaastattelussa ei yleensä juuri ennalta asetettuja kysymyksiä olekaan. Lasten kanssa kannattaisi myös yrittää keskus-

tella mahdollisimman paljon eri aiheista, vaikka ne eivät välttämättä suoraan liittyisikään aiheeseen. Tämä saattaisi keventää tunnelmaa. Pitää kuitenkin varoa väsyttämästä lapsia.

Haastattelutilanteen luonteesta ja siitä, että olin lapsille vieras ihminen, johtuen lapset eivät välttämättä kertoneet minulle kaikkea tai saattoivat kaunistella asioita. Onhan tietysti selvää, että lapset ovat varuillaan tavatessaan ensimmäistä kertaa jonkun vieraan ihmisen. Siinä tilanteessa ei välttämättä paljasta kaikkea varsinkin näinkin arasta aiheesta. Lapset kertoivatkin, etteivät he pidä siitä, että heiltä tullaan kyselemään perheasioista. Jotkut sanoivat, etteivät he kerro edes kavereilleen vanhempien avioerosta. Minuun he kuitenkin suhtautuivat vakavasti, eivätkä tunteneet oloaan kovinkaan vaivautuneeksi. Tähän vaikutti se, että heiltä kysyttiin lupa haastatteluun, ja he tiesivät mistä asiasta on tarkoitus keskustella.

Tutkimuksessa haastateltiin ainoastaan kahdeksaa lasta, joten tuloksilla ei voida sanoa olevan kovinkaan suurta yleistettävyyttä. Kuitenkin voitaisiin sanoa, että tämä tutkimus antoi jonkinlaisia suuntaviivoja siitä, millaista lapsen ja isän yhdessäolo voi olla avioeron jälkeen. Lapsinäkökulmasta tällaista tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty, joten tämä voisi toimia eräänlaisena esitutkimuksena aiheesta.

Tämä tutkimuksen yhtenä keskeisenä lähtökohtana ja taustalla vaikuttavana kehyksenä oli uusi sosiologinen lapsitutkimus. Sen perusajatuksena on lasten ottaminen vakavasti tutkimuksen tärkeinä informanteina ja oman elämänsä rakentajina. Tutkimuksen tekee kuitenkin aina aikuinen, joka tekee tulkintoja ja päätelmiä oman kokemuksensa perusteella. Tutkimukset kohdistetaan yleensä myös aikuisille. Huomasin itsekin haastatteluja tehdessäni suhtautuvani välillä haastateltaviin kuin lapsiin, enkä kuin tutkittaviin. Tämä näkyi pyrkimyksenä empaattisuuteen ja ehkä liian yksinkertaistettuna kysymyksinä tai itsestäänselvyksien ottamisena. Tuloksia analysoidessani huomasin myös osittain langenneeni itse itselleni asettamaani ansaan eli pyrin itse sanomaan asiat "selkeämmin" kuin lapset olivat asian esittäneet. Sen huomattuani pyrin tuomaan esille enemmän lasten puhetta ja ääntä.

Näinkin aran ja ehkä huonosti tiedostetun aiheen kuin vanhempien avioeron ja siihen liittyvän isän roolin tutkiminen lapsitutkimuksen keinoin on mahdollista, vaikkakaan ei kovin yksinkertaista. Lapset osasivat kertoa omasta elämästään ja tilantestaan joissain kohdissa hyvinkin koskettavasti ja totuudenmukaisesti. He kertoi-

vat yhdellä sanalla enemmän kuin monet aikuiset kymmenellä. Kuitenkin myös aikuisten näkökulmasta tehdyistä tutkimuksista löytyi tutkimustuloksia tukevaa tietoa. Tässä mielessä siis aikuisen näkökulma ja lapsen näkökulma eivät ole kokonaan toistensa poissulkevia tai erilaisia. Lapsen näkökulman esille tuominen lapsitutkimuksen keinoin on tärkeä ja hyvä tapa lisätä aikuisten käsityksiä lapsista ja ennen kaikkea lasten käsityksiä itsestään.

Vaikka vastausten saaminen lapsilta ei olekaan helppoa, se on kuitenkin täysin mahdollista. Lapsilta saatu tieto kuvastaa heidän omaa ajatusmaailmaansa ja sitä mikä heille on todellista. Tämän tutkielman tekemisestä saadun kokemuksen perusteella voisin sanoa, että lapsia kannattaa kuunnella, heillä voi olla tärkeää sanottavaa. Lisää tietoa tarvitaan lasten elämästä, ja sitä saadaan antamalla lastenkin välillä puhua.

Tutkittavaa tästä aiheesta vielä riittää, ja jatkotutkimusaiheena voisi olla esimerkiksi isä-lapsisuhde sellaisessa perheessä, jossa isä on yksinhuoltaja. Mielenkiintoista olisi myös tarkastella millaiseksi isän ja lapsen suhde muotoutuu silloin, kun lapsi asuu esimerkiksi joka toisen viikon isän luona.

LÄHTEET:

- Alanen, L. 1992. Modern childhood? Exploring the “child question” in sociology. Jyväskylän yliopiston painatuskeskus.
- Alanen, L. & Bardy, M. 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Sosiaalhallituksen julkaisuja 12. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Amato, P.R. 1993. Children`s adjustment to divorce: theories, hypotheses and empirical support. *Journal of Marriage and the Family* 50, 23-38.
- Arajärvi, T. & Koski, M-L. 1986. Lapset ja avioero. Helsinki: Painokaari Oy.
- du Bois-Reymond, M., Büchner, P. & Krüger, H. 1993. Modern family as everyday negotiation: Continuities and discontinuities in parent-child relationships. *Childhood* 1 (2), 87-99.
- de Bruijn, T. & Homm, M.& Talasterä, S. 1994. Suomalaisen miehen selviytyminen avioerotilanteessa. Teoksessa S. Taskinen (toim.) “En ole katkera, mutta kuitenkin...” Avioerosta selviytyminen ja perheasian sovittelu. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskuksen Raportteja 166. Jyväskylä: Gummerus, 49-100.
- Cantell, I. & Jaakkola, R. & Siren, R. 1987. Tuomioistuinten päätökset lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä lapselle suoritettavasta elatusavusta. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Engle, P. & Leonard, A. 1993. Fathers as parenting partners. Teoksessa J. Bruce (toim.) *Families in focus: New perspectives on mothers, fathers and children*. ED 394729.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Fine, G. & Sandstrom, K. 1988. *Knowing children. Participant observation with minors*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Furstenberg, F. F. Jr. & Nord, C. 1985. Parenting apart: patterns of childrearing after marital disruption. *Journal of Marriage and the Family* 47, 893- 904.
- Gottberg-Talve, E. 1989. *Perhe, lapsi ja yhteiskunta*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

- Graue, M. 1998. Studying children in context. Thousand Oaks: Sage
- Hetherington, E. M. 1981. Children and divorce. Teoksesessa R. W. Henderson (toim.) Parent-child interaction: Theories, research and prospects. New York: Academic press, 33-59.
- James, A. & Prout, A. 1997. A New paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. Teoksessa A. James & A. Prout (toim.) Constructing and reconstructing childhood. London: Falmer Press, 7-34.
- Johnston, J. 1993. Children of divorce who refuse visitation. Teoksessa C. E. Depner & J. Bray (toim.) Nonresidential parenting. California: Sage, 109-135.
- King, V. 1994. Nonresident father involvement and child well being : Can dads make difference? Journal of Family Issues 15, 78-96.
- Kuivakangas, J. 1998. Äidin ja lapsen päällepuhuttu tarina. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 7.
- Lallukka, K. 1993. Lasten paikka sukupolvijärjestelmässä - koettu lapsuus 9-vuotiaiden näkökulmasta. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita nro.80.
- Lapsen asema. Lakikoelma 15. 1986. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Leskinen, R. 1982. "Kuka kuulisi minua?" Perheväkivalta lapsen silmin. Ensikotien liiton julkaisu 2.
- Lämsä, A-L. 1993. Lapsuus pedagogisessa suhteessa. Teoksessa A-L Lämsä & L. Syrjälä (toim.) Miten tavoittaa maailma lapsen kokemana. Lapsitutkimus seminaarin alustuksia ja tutkimussuunnitelmia. Oulun Yliopiston opetus ministeita ja selosteita 54, 68-85.
- Mandell, N. 1991. The-least adult role in studying children. Teoksessa F. Waksler (toim.) Studying the social worlds of children. Sociological readings. Falmer Press: London, 38-60.
- Miettinen, S. & Väänänen, S. 1998. Näkökulmia lapsuustutkimukseen. Teoksessa L. Laurinen (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Juva: WSOY, 67-80.

- Moxnes, Kari. 1992. Changes in family patterns - change in parenting? A change toward a more or less equal sharing between parents? Teoksessa U. Björnberg (toim.) European parents in the 1990s. Contradictions and comparisons. New Brunswick: Transaction Publishers, 211- 229.
- Mäkijärvi, L. 1995. Viikonloppulapsi. Jyväskylä: Gummerus
- O'Brien, M. 1995. Allocation of resources in households: children's perspectives. *The Sociological Review* 43, 501-517.
- Paasch, K. & Teachman, J. 1991. Gender of children and receipt of assistance from absent fathers. *Journal of Family Issues* 12 , 450-467.
- Qvortrup, J. 1997 A voice for children in statistical and social accounting: A plea for children's right to be heard. Teoksessa A. James & A. Prout (toim.) *Constructing and reconstructing childhood*. London: Falmer Press, 85-106.
- Reuna, V. 1997. Perhebarometri 1997. Selvitys suomalaisen perheeseen liittyvistä käsityksistä. Katsauksia E3. Väestöliiton väestöntutkimuslaitos.
- Ritala-Koskinen, A. 1996. Uusperhelapset perheensä määrittelijöinä. Teoksessa: P. Lyytinen & H. Lyytinen (toim.) *Lapsi ja tutkimus*. Jyväskylän yliopisto Lapsitutkimuskeskus. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Robinson, M. 1991. Family transformation through divorce and remarriage: A systematic approach. London: Routledge
- Sairisalo, H. 1993. Lapsella on oikeus tavata kumpaakin vanhempaansa myös avioeron jälkeen. *Sosiaalinen aikakauskirja* 87, 31-35.
- Salokangas, T. 1990. Millaista tukea lapsi tarvitsee muuttuvissa perhesuhteissa. Terveystieteiden tutkimuskeskus ry. *Muuttuvat perhesuhteet- miten lapsi selviytyy uusperheessä?* Helsinki: Valtion painatuskeskus, 45-53.
- Seltzer, J. & Bianchi S. 1988. Children's contact with absent parents. *Journal of Marriage and the Family* 50, 663-677.
- Seltzer, J. 1991. Relationship between fathers and children who live apart : The father's role after separation. *Journal of Marriage and the Family* 53, 79-101.

- Seltzer, J. & Brandreth, Y. 1994. What fathers say about involvement with children after separation. *Journal of Family Issues* 15, 49-77.
- Siegert, M. 1986. Adult elicited child behavior: The paradox measuring social competence through interviewing. Teoksessa: J. Cook-Gumperz, W. Corsaro & J. Streeck (toim.) *Children's worlds and children's language*. Berliini: Walter de Gruyter & Co, 359-377.
- Sixsmith, J. & Knowles, K. 1996. Home life in the "traditional family". Teoksessa M. Moore, J. Sixsmith & K. Knowles (toim.) *Children's reflections on family life*. London: Falmer Press, 12-28.
- Smart, C. & Neale, B. 1999. *Family fragments?* Cambridge: Polity Press
- Smith, H. & Morgan, P. 1994. Children's closeness to father reported by mothers, sons and daughters : Evaluating subjective assessments with the Rasch model. *Journal of Family Issues* 15, 3-29.
- Suomalainen perhe. 1994. Tilastokeskus. Väestö 1994: 5. Helsinki.
- Sormunen, H. 1987. *Viikonloppuäiti. 18 kertomusta avioerosta*. Helsinki: Painokaari oy.
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Waksler, F. C. 1986. Studying children: Phenomenological insights. *Human Studies* 9, 71-82.
- Woodhead, M. 1997. Psychology and the cultural construction of children's needs. Teoksessa A. James & A. Prout (toim.) *Constructing and reconstructing childhood*. London: Falmer Press, 63-84.

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELU

1 TAUSTATIEDOT

- Miten vanha olet?
- Missä sinä asut? Missä sinun isäsi asuu?
- Onko sinulla siskoja tai veljiä?

2 KÄYTÄNNÖN JÄRJESTELYT

- Kuinka usein näet isääsi?
- Missä te tapaatte?
- Voitko itse päättää milloin menet isän luokse?
- Onko ongelmia?

3 YHDESSÄOLO

- Mitä sinä teet isän luona/kanssa? Teettekö yhdessä jotain?
- Onko yhteistä aikaa tarpeeksi?
- Auttaako isä esimerkiksi läksyjen teossa?
- Millaista on olla isän luona?
- Kuka päättää mitä tehdään?
- Mikä on kivointa isän luona? Mikä ikävintä?

4 SUHTEEN MUUTTUMINEN

- Onko isän kanssa oleminen erilaista kuin ennen? Mikä on erilaista/samanlaista? Millä tavalla se on muuttunut, jos on muuttunut?
- Kohteleeeko isä sinua jotenkin eri tavalla kuin ennen?
- Onko isän luona erilaista kuin äidin luona?

5 SÄÄNNÖT

- Onko sinulla samat säännöt kuin ennenkin?

- Onko samat säännöt äidin ja isän luona?
- Minkälaisia sääntöjä?
- Noudatatko annettuja sääntöjä?
- Päittääkö isä sinun asioistasi?
- Kumpaa tottelet paremmin?

6 TOIVEET

- Jos saisit toivoa jotakin, mitä toivoisit?
- Haluaisitko nähdä isää useammin?
- Otetaanko sinun toiveet huomioon? Kysyykö vanhemmat sinun mielipidettäsi?
- Onko se aika, jonka vietät isän kanssa sellaista kuin haluaisitkin?
- Haluaisitko muuttaa jotakin? Toivoisitko jonkun asian olevan eri tavalla?

7 PERHE

- Ketä sinun perheeseesi kuuluu?
- Kun kerrot jollekin, että missä sinun koti on tai missä sinä asut, mitä sinä sanot?
- Miten äiti suhtautuu silloin, kun menet isän luokse?